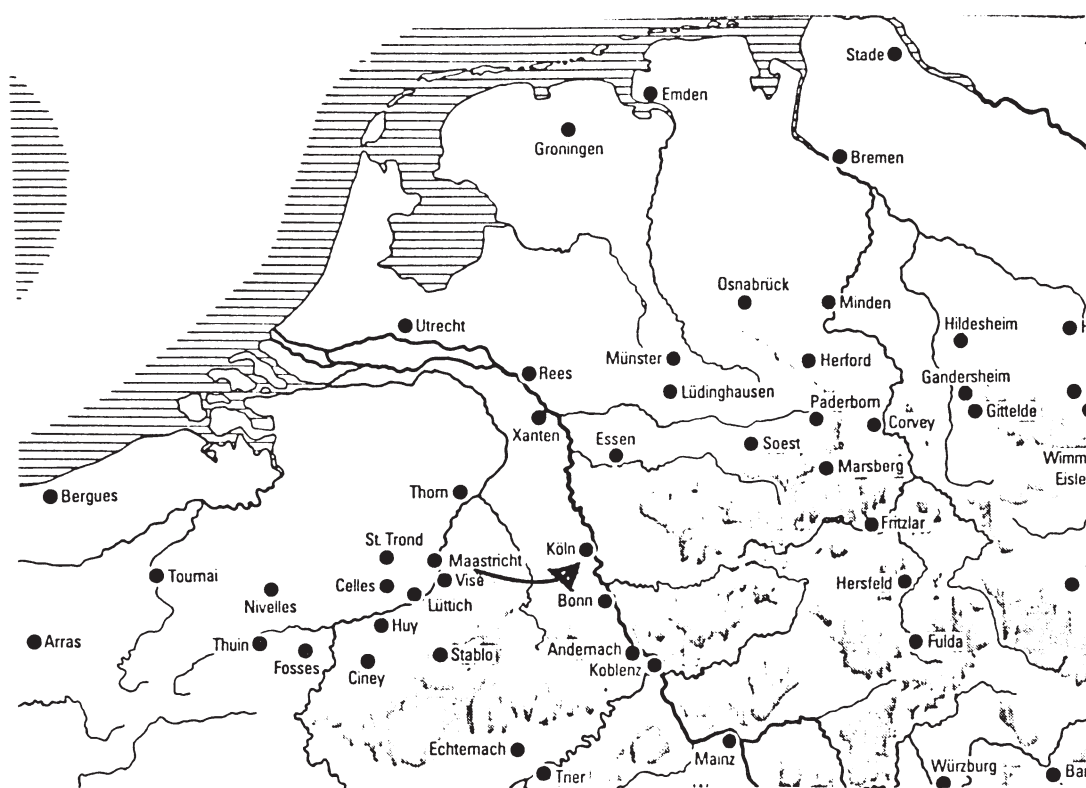

PENGAR OCH PRELATER

En studie av mynt präglade av Kölns ärkebiskopar
under sen vikingatid.

Präglingsorter i nordvästra Centrala Europa
under 1000-talet.

C-uppsats i arkeologi
av Lennart Ruus
Höstterminen 1993
Stockholms Universitet
Handledare: Kenneth Jonsson

149

Abstract: A study of the coinage of the archbishopric of Cologne during the Salian emperors has been undertaken. The study is based on coins in Swedish Viking-Age hoards. A chronology has been established and a hypothesis is put forward regarding the cause of variations in the coin import during the period.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sida
1. DISPOSITION	3
2. INLEDNING	3
2.1 Myntimporten till Sverige	3
2.2 Definitioner och förkortningar	4
2.3 Det tysk-romerska riket under den frankiska dynastin	5
2.4 Köln och dess ärkebiskopar	7
2.5 Syfte med studien	8
3. FRÅGESTÄLLNINGAR	8
4. MYNTPRÄGLINGEN I KÖLN	9
4.1 Forskningshistorik	9
4.2 Typologi, bildspråk, vikt och silverhalt	9
5. METODIK	12
5.1 Material	12
5.2 Alternativ typologi	13
5.3 Bearbetning av materialet	17
5.4 Källkritik	17
6. ANALYS	18
6.1 Fynden av tyska mynt	18
6.2 Kölnmyntens kronologi	21
6.2.1 Äb Pilgrim/K Konrad II	22
6.2.2 Äb Konrad ensam	24
6.2.3 Äb Hermann II/K Konrad II	25
6.2.4 Äb Hermann II ensam	27
6.2.5 Äb Anno/K Heinrich III	28
6.2.6 Äb Anno/Kg Heinrich IV	29
6.2.7 Äb Anno ensam	30
6.2.8 Äb Hildolf ensam	31
6.2.9 Äb Sigwin ensam	32
6.2.10 Än Hermann III ensam	33
6.2.11 Äb Friedrich I ensam	34
7. RESULTAT	34
7.1 Mynttyper som utesluts	34
7.2 Variationen i myntimporten	34
7.3 Kronologisk tabell med kommentarer	34
7.4 Bildmotiv	36
8. SAMMANFATTNING	38
9. LITTERATUR	39

1. Disposition

Denna uppsats omfattar, förutom denna inledande disposition, åtta avsnitt. I inledningen ges en del allmänna synpunkter samt en lista över använda definitioner och förkortningar. Vidare ges en kortfattad översikt av det tysk-romerska rikets historia under den frankiska dynastin till tjänst åt de läsare, som till äventyrs ej har denna helt aktuell. I det andra avsnittet redogör jag för de frågor, som jag med hjälp av materialet sökt besvara. Som så ofta är fallet, så modifierades de ursprungliga frågeställningarna under arbetets gång. I det tredje avsnittet ges en redogörelse för myntningen i Köln under den aktuella perioden samt för den typologi, som vanligen används. I följande avsnitt behandlas de metoder jag använt vid studien. I avsnitt sex och sju ges en analys samt en resultatsredovisning. Uppsatsen avslutas med en sammanfattning samt en litteraturlista.

2. Inledning

2.1 Myntimporten till Sverige

Det antal mynt från vikingatiden som hittats i svenska skattgömmor och som lösfynd uppgår till ca 220 000; ett antal som ständigt växer. Denna myntmassa utgör en av de största grupperna av en och samma artefakttyp, som existerar i vårt land. Materialet är, ur arkeologisk synpunkt, unikt. Präglingstiden kan ofta bestämmas exakt eller förläggas inom en mycket snäv tidsram. Vidare kan platsen för tillverkningen med god noggrannhet förläggas till en viss ort eller till ett begränsat geografiskt område. Med ledning av myntens präglingsort, tidpunkten för skattnedläggningen, myntens antal, bildspråk, text m m kan vi erhålla ökad kunskap om det vikingatida samhällets plundringståg och handelsfärder, sociala strukturer samt ideologiska och religiösa föreställningar.

För att kunna utvinna kunskap ur myntmaterialet, är det nödvändigt att bearbeta det. Denna bearbetning omfattar bl a registrering av mynten med avseende på fyndplats, typ, vikt och tidpunkt för deponering. Efter registreringen kan materialet struktureras m h t olika variabler. Detta arbete får p g a materialets omfång ofta karaktären av delundersökningar, som kan omfatta en viss mynttyp, en avgränsad tidsperiod eller ett begränsat geografiskt område. På detta sätt kan olika forskare bidra med sina respektive pusselbitar, vilka sammanfogade kan medverka till att ge en tydlig bild av det vikingatida svenska samhället. De i Sverige funna mynten har präglats i länder, vars historia i större eller mindre omfattning är känd, och bearbetningen av fyndmaterialet innebär en förening av den historiska och den arkeologiska (numismatiska) vetenskapen.

I föreliggande uppsats redovisas en bearbetning av de i svenska skattfynd påträffade mynt, som präglats i Köln under det frankiska kejsardömet det vill säga under perioden från Konrad II:s kröning till tysk-romersk kejsare 1027 och fram till kejsar Heinrich V:s död 1125. Arbetet har huvudsakligen utförts i Numismatiska forskningsgruppens lokaler på Sandhamnsgatan i Stockholm.

Till professor Kenneth Jonsson, som varit min handledare, riktar jag ett varmt tack liksom till Gert Risting som, med städse visat jämnmod, hjälpt mig att komma överens med datorprogrammet.

2.2 Definitioner och förkortningar

<u>Term</u>	<u>Förklaring</u>
Cirkulationstid	Den tidrymd under vilken en viss mynttyp cirkulerat.
Frånsida	Med frånsida avses den sida, som har myntortens namn.
Häv + nummer	Typbeteckning enligt den av Walter Hävernicks utarbetade typologin.
Importtid	Den tid under vilken en mynttyp införts till ett visst område.
K	Kejsare
Kg	Konung
Komb + 6 siffror	Beteckning på mynttyp enligt en alternativ systematik, där siffergrupper anger myntherre, liksom kombination av bildmotiv och variant.
Myntherre	Den eller de personer som ansvarat för präglingen av en viss mynttyp. I denna uppsats har som myntherre (-ar) betraktats den eller de personer, vars namn anges på myntet.
Präglingstid	Den tidrymd under vilken en viss mynttyp präglats.
Sverige	Landet Sverige inom i dag gällande gränser.
Tpq + årtal	(Terminus Post Quem) anger tidigast möjliga präglingsår för det yngsta myntet i ett skattfynd.
Typ	Beteckning på mynt, som med avseende på storlek, vikt, bild och text i allt väsentligt överensstämmer sinsemellan.

Variant	Smärre avvikelser mellan mynt av samma typ.
Vikingatid	Inom numismatiken avses med vikingatid den period, under vilken, skatter av vikingatida karaktär nedlagts. Periodens längd varierar geografiskt. För Gotland t ex sträcker sig den numismatiska vikingatiden från ca 800 till ca 1140.
Åtsida	Med åtsida avses den sida av myntet, som anger myntherrens namn. I det fall två myntherrar anges är åtsidan den som innehåller den förnämsta myntherrens namn
Äb	Ärkebiskop
Äb+namn/K+namn	Uttrycket anger att en ärkebiskop och en kejsare varit myntherrar.

2.3 Det tysk-romerska riket under den frankiska dynastin.

Nedanstående kortfattade redogörelse för det tysk-romerska rikets historia under den frankiska kejsardynastin har baserats på uppgifter ur tre verk. (Hornborg 1962, s. 94 -103, 106 - 112 ; Malmer 1962, s. 49 - 77; Samuelsson 1929, s. 247, 252 - 256, 262 - 274)

När Otto den store avled 973 efterlämnade han ett kejsardöme, som omfattade Tyskland och norra Italien. Polens kung och Böhmens hertig erkände kejsaren som sin herre. De tyska stamhertigarnas makt var bruten och i kyrkan hade Otto skaffat sig en stark bundsförvant.

För att stärka banden mellan kyrkan och centralmakten förlänade Otto högre kyrkliga dignitärer stora landområden och vittgående privilegier såsom rätten att prägla mynt. Med förläningarna följde skyldigheten att ställa ryttare till kejsarens förfogande. I fortsättningen kom dessa trupper att utgöra en viktig del av den kejsarliga krigsmakten. Vid sidan av det världsliga feodalväsendet hade ett andligt uppkommit. Otto den store tillförsäkrade sig även rätten att utnämna biskopar och prelater och besatte de högre kyrkliga ämbetena med egna anhängare utan att fästa stort avseende vid vederbörandes prästerliga meriter.

De efterföljande härskarna av den sachsiska ätten utvidgade och befäste den kejsarliga maktsfären.

Med Henrik av Bayern, sonson till Otto den stores bror, utslocknade den sachsiska ätten. Till hans efterträdare valdes en medlem av den frankiska ätten, som på kvinnolinjen var befryndad med Otto den store. Denne, Konrad II, valdes till konung 1024 och kröntes till kejsare 1027. Vid valet understöddes han av de kyrkliga stormännen, vilka spelade en avgörande roll.

Konrad II var en man med föga boklig bildning men en synnerligen duglig härskare, som förstod att ytterligare konsolidera sitt kejsardöme. När den härskande kungaätten i Burgund dog ut 1032, valdes Konrad till konung. Burgund kom, liksom norra Italien, att förenas med Tyskland i en personalunion.

Under 900-talet uppstod inom den kristna kyrkan en reformrörelse, som hade sina rötter bl a i klostret i Cluny (i hertigdömet Burgund). Denna rörelse strävade efter att dels återinföra den stränga kyrkotukt, vilken tidigare varit rådande och dels efter att förverkliga kyrkans gamla anspråk på att intaga en oberoende ställning gentemot den världsliga makten. I det sistnämnda fallet utgick man från kyrkofadern Augustinus idéer om Gudsstaten (civitate Dei). Den världsliga makten hade sitt berättigande endast om den verkade för Guds rike på jorden och skulle därför vara underordnad kyrkan.

Reformrörelsens krav omfattade bl a även ett upprätthållande av prästerskapets celibat, förbud mot köp av prästämbeten (simoni), överförande till kyrkan av rätten att utse kyrkliga ämbetsmän och ett totalt eliminerande av lekmanainflytande i kyrkliga angelägenheter.

Reformrörelsens representanter kom självfallet att stå i en stark motsatsställning till de världsliga härskarna, vars ställning de hotade. Även ett stort antal prelater motsatte sig reformerna, vilka de ansåg skulle komma att hota deras självständiga ställning och göra dem direkt beroende av en central kyrklig myndighet.

Konrad II betraktade reformrörelsen med misstro och tillät inte kyrkan att göra intrång på sin maktsfär. Vid sin död 1039 efterträddes han av sin son Henrik III, som var en skicklig politiker och en framstående härförare. I motsats till sin fader var han en varm anhängare av reformrörelsen och synes i sin personliga livsföring ha hörsammat en del av rörelsens mer sinistra krav. Han uppträdde barfota i botgörardräkt, bar understundom tagelskjorta och använde flitigt gissel på det kejsrerliga ryggbastet.

Under hans regeringstid (1039 - 1056) utbröt en schism inom kyrkan, som medförde att det fanns tre pretendenter till påvestolen. Henrik ingrep och utsåg 1048 biskop Bruno av Toul till påve (Leo IX). Åtgärden kan synas märklig med hänsyn till att Henrik III var övertygad reformvän. För att i någon mån mildra ohyggligheten i denna åtgärd, som ju stod i direkt strid mot Cluny-rörelsens ideal, passade han samtidigt på att fördömma simonin. Vidare biföll han reformanhängarnas krav på att påveutnämningen skulle sanktioneras av Roms prästerskap och folk, något som i hög grad tilltalade speciellt Roms präster, som ju därigenom kom att spela en framträdande roll.

Leo IX (1048 - 1054) var en ivrig anhängare av Cluny-rörelsen men någon avgörande kamp mellan kejsaren och påven kom icke till stånd utan förhållandet mellan dem var gott. Strax efter Leo IX:s död splittrades kyrkan i tvenne delar; den grekisk-ortodoxa och den romersk-katolska.

Henrik III avled 1056 och lämnade kejsardömet i arv till sin sexårige son, Henrik IV. Kejsardömet styrelse kom att under en lång tid ligga i händerna på förmyndare. Denna förmyndarstyrelse förmådde ej hävda kejsarmaktens auktoritet gentemot hertigar, grevar och biskopar. Dessa handlade ytterst självsvåldigt och annekterade i viss utsträckning kunglig mark och kämpade om inflytande vid hovet. Kejsardömet befann sig i ett svaghetstillstånd och påvemakten fann tidpunkten lämplig att gå till offensiv. Leo IX hade efterträts av reformanhängaren Nikolaus II. Hans utnämning hade genomdrivits av kardinalkollegiets mest inflytelserika medlem, Hildebrand. Denne, en bondson från Toscana, som valt prästkallet, var en fanatisk reformivrare, viljekraftig och hänsynslös. I vänners lag lär han ha kallats en "helig satan". Hildebrand

tog 1059 initiativet till en förordning enligt vilken påven skulle utses av kardinalkollegiet, d v s varken kejsaren eller den romerska adeln skulle ha något inflytande över valet.

I början 1070-talet övertog Henrik IV själv regeringsmakten. Han sökte stävja stormännens självsvåld, sökte återtaga den egendom dessa hade tillskansat sig under förmyndarregeringen och avsatte en hertig. Dessa åtgärder väckte stor ovilja bland vasallerna och ledde till sammansvärjningar och en del väpnade uppror.

Även i sina relationer till påvestolen råkade Henrik i allvarliga svårigheter. 1073 hade den tidigare nämnde medlemmen av kardinal-kollegiet, Hildebrand, valts till påve med namnet Gregorius VII. Samma år sammankallade denne en synod, som skärpte kravet på prästerskapets celibat och som förbjöd simoni i alla former och lekmannainvestituren.

Den kamp, som följde, mellan påvestolen och kejsaren brukar benämnas investiturstriden. Henrik IV motdrag blev att sammankalla en synod i Worms vid vilken det beslöts att man skulle vägra att erkänna Gregorius som påve. Som svar på detta beslut bannlyste påven Henrik och förklarade honom avsatt samt löste vasallerna från deras trohetsed till kejsaren. Storvasallerna tvingade Henrik att frånträda regeringen och förberedde val av en ny härskare. I detta läge fann kejsaren det för gott att falla till föga. Vid ett möte med påven på borgen Canossa kastade sig Henrik för den helige faderns fötter och bad om syndernas förlåtelse. Påven hade inget annat val än att häva bannlysningen.

Henrik återvände till Tyskland och fortsatte kampen mot sina fiender. Han besegrade sin svåger, hertig Rudolf av Schwaben, som valts till konung. Därefter drog han mot Italien och efter flera års kamp erövrade han Rom. Påven tog sin tillflykt till borgen Sankt Angelo, som Henrik förgäves belägrade. Underhandlingar mellan påven och kejsaren blev resultatslösa och till slut utsåg Henrik en motpåve, som krönt honom till kejsare 1084. Påvens vasall, Robert Guiscard, kom till hans hjälp och fördrev Henriks trupper. Guiscards styrkor plundrade och förhärjade Rom. Gregorius vars makt var bruten, drog sig tillbaka till sin räddares huvudstad, Salerno, där han påföljande år avled.

Henriks kamp var ej över utan han fick fortsätta striden på två fronter. I Tyskland mot de missnöjda vasallerna och i Italien mot reformanhängarna och dessas påvekandidat. Han fick även uppleva att hans söner Henrik och Konrad sällade sig till hans fiender. Henrik IV avled 1106 som en av strider och motgångar bruten man.

Han efterträddes av sin son Henrik V. Trots att denne gjort gemensam sak med reformanhängarna och bekämpat sin fader, var han ej villig att bejaka dessas krav. Efter flera bittra strider knäslattes en kompromisslösning vid det s k konkordatet i Worms 1122. Denna kompromisslösning innebar att biskoparna skulle utses av domkapitlet. Genom att överrätta biskopsspiran till den valde biskopen insatte konungen denne i hans världsliga rättigheter. Hans andliga ämbete bekräftades genom att påven överrättade ring och stav. Samma regler gällde även vid tillsättandet av abbotar, som innehade kungligt län. Henrik V avled barnlös 1125 och med honom utslocknade den frankiska kejsardynastin.

2.4 Köln och dess ärkebiskopar.

Uppgifterna i detta avsnitt har huvudsakligen hämtats från ett uppslagsverk (Lexikon des Mittelalters, s. 1254 - 1262).

Namnet på staden leder sitt ursprung till den romerska kejsartiden. För att hedra sin hustru Agrippina, upphöjde kejsar Claudius orten till romersk koloni (Colonia Claudia Ara Agrippinensis). Staden, vars namn dessförinnan var Oppidum Urbiorum, var under romersk tid en central handels- och marknadsplats och en viktig stödjepunkt i det romerska limessystemet.

Under den frankiska kejsartiden var Köln, liksom tidigare, Tysklands viktigaste handelscentrum. Dess belägenhet vid en segelbar flod liksom ett, för tiden, väl utvecklat vägnät möjliggjorde export av stadens egna produkter (glas, textilier, metallarbeten) liksom en omfattande transitohandel.

Som tidigare nämnts ökade de kyrkliga dignitärernas makt och inflytande under Otto den stores tid. Ärkebiskopen i Köln hade betydande maktbefogenheter och han hade, i världsligt avseende, en ställning fullt jämförbar med rikets feodaltherrars. Han var stadens herre och hans hov var tongivande i Kölns sociala och andliga liv. I hans maktbefogenheter ingick rätten att prägla mynt och att fastställa tulltaxor, mynt- och måttssystem samt seglationsavgifter.

Huvuddelen av Kölns befolkning utgjordes av fria hantverkare och handelsmän. Dessa strävade efter ökad frihet och självständighet, vilket ledde till motsättningar mellan dem och ärkebiskopen. Kulmen nåddes 1074, då borgarna försökte göra ett väpnat uppror. Dessa motsättningar kom att i högre eller mindre grad bli bestående under resten av den frankiska kejsartiden.

Kölns ärkebiskopar förfogade fr o m Pilgrim över kungligt privilegium att prägla egna mynt inom biskopsdömet. Detta privilegium förvandlades med tiden till en ärkebiskoplig rättighet, som icke behövde bekräftas av kejsaren vid varje skifte av innehavare av biskopsämbetet. I tabell 1 nedan ges en förteckning över Kölns ärkebiskopar under den frankiska kejsardynastin samt över regerande kejsare.

Tabell 1

Ärkebiskop	Ämbetstid	Kung/kejsare	Regeringstid	Krönt
Pilgrim	1021 - 1036	Konrad II	1024 - 1039	1027
Hermann II	1036 - 1056	Heinrich III	1039 - 1056	1046
Anno	1056 - 1075	Heinrich IV	1056 - 1106	1084
Hildolf	1076 - 1079	Heinrich V	1106 - 1125	1111
Sigwin	1079 - 1089			
Hermann III	1089 - 1099			
Friedrich I	1100 - 1131			

2.5 Syfte med studien

Syftet med denna studie är att söka besvara de frågor, som ställes i avsnitt 3. Dessa svar kan bidra till att öka vår kännedom om och förståelse för det vikingatida svenska samhället.

3. Frågeställningar

Den primära frågan vid början av denna studie var huruvida materialet gav underlag för att sammanställa en absolut eller relativ kronologi för de mynt, som präglades i Köln under den frankiska kejsardynastin. Under arbetets gång

framgick det att antalet av ifrågavarande mynt i svenska skattgömmor varierade starkt utefter tidsaxeln. Jag har icke kunnat finna någon entydig förklaring till denna variation men har ansett mig kunna framlägga en hypotes beträffande orsakerna, en hypotes vars prövning kräver fortsatt arbete. En annan fråga, som jag kom att ställa mig själv under studiens gång gällde myntens bildmotiv. Vilka bilder användes och hur förändrades motivvalet med tiden? Sammanfattningsvis blev frågeställningarna:

1. Varför varierar antalet upphittade mynt från den frankiska kejsartiden utefter tidsaxeln?
2. Går det att, på grundval av fynd i Sverige, fastställa en kronologi för myntpräglingen i Köln under den frankiska kejsartiden?
3. Vilka bildmotiv valde myntherrarna och hur förändrades kombinationen av myntbilder med tiden?

4. Myntpräglingen i Köln.

4.1 Forskningshistorik

Myntpräglingen i Köln har mycket gamla anor. Under senromersk tid lät den romerske motkejsaren Postumus (259 - 268) prägla mynt på tre orter nämligen Lyon, Köln och Milano (Sear 1974, s. 260 - 282). Fram till början av 900-talet hade präglingen av mynt i Köln en, för en stad av denna storlek, ganska normal omfattning.

Den tyske amatörforskaren Hermann Dannenberg utgav år 1876 en sammanställning av vikingatida tyska mynt. Sedermera utkom tre kompletterande volymer (Dannenberg 1876 - 1905). Hans arbeten inkluderade mynt präglade i Köln.

Walter Hävernicks utgav 1935, efter omfattande forskning, ett verk om myntpräglingen i Köln. Hans studier baserades på då existerande fynd och resulterade i en i dag allmänt använd typologi och en kronologi för Kölnmynten. I verkets inledning ger han en allmän översikt över myntpräglingen (Hävernicks 1935, s. 1 - 12). Av speciellt intresse i denna är hans konstaterande att präglingen i Köln nådde en betydande omfattning först i inledningen av 900-talet. Efter en nedgång under perioden 925 - 936 tog präglingen förnyad fart och under tiden fram till slutet av 1000-talet flöt en ström av Kölnmynt mot öster och norr. Därefter sinade strömmen och fynden från 1100-talets första hälft är fåtaliga.

4.2 Typologi, bildspråk, vikt och silverhalt.

Vid typbestämning av medeltida mynt, präglade i Köln, användes inom numismatiken vanligen en typologi utarbetad av Walter Hävernicks, som utgår från myntherren, myntbilder och text. Antalet olika typer enligt detta system uppgår för tiden 1027 - 1131 till ca 130, varianterna oräknade. (Hävernicks 1935, s. 57 - 104)

Den gängse myntvalören var pfennig (denaren) med en silverhalt på ca 90 %. Ur viktdata publicerade av Hävernicks har jag beräknat myntens medelvikt, som uppgick till 1,33 g. Standardavvikelsen är 0,09 g, vilket indikerar att precisionen vid präglingen var hög med avseende på vikten. Någon tendens till myntförsämring genom sjunkande vikt eller sänkt silverhalt kan ej konstateras vid genomgång av uppgifterna, vilket tyder på att det monetära systemet hade en hög grad av stabilitet i Köln under den frankiska kejsardynastin.

Gemensamt för samtliga mynt under perioden är att texten anger namnet på staden och namnet på myntherren. Antalet myntbilder är begränsat och omfattar följande huvudmotiv:

Kors
Kyrka
Mur
Bröstdbild
Bild av huvud
Hand med flatan vänd mot betraktaren

Detaljutförningen av de olika motiven varierar. Vidare förekommer smärre bild-element t ex liljor och kulor. I avbildningarna av ärkebiskoparna är dessa som regel utrustade med de biskopliga attributen; kräkla, mantel samt mitra och ibland en bok.

Valet av bildmotiven har ej skett av en slump eller i dekorativt syfte. Läskunnigheten var under medeltiden föga utbredd och prästerna förkunnade kristendomen med hjälp av det talade ordet och bilder. De medeltida kyrkorummen var rikt dekorerade med t ex scener ur Jesu liv, Uppenbarelseboken och Gamla Testamentet. Något hårddraget kan man hävda att den tidens kyrkliga konst främst tjänade pedagogiska syften. Den kyrkliga bildkonsten arbetade i stor utsträckning med symboler, vars innebörd var känd och förstådd av den tidens illitterata människor och det är naturligt att biskoparna vid prägling av mynt använde det religiösa symbolspråket.

I det följande anger jag en del av de aktuella myntens bildmotiv och deras symboliska innebörd. Uppgifterna är hämtade ur tvenne alfabetiskt uppställda uppslagsverk. (Dahlby 1977 och Cooper, 1983)

Biskopsstaven (kräklans) symbolik kan återföras till den stav herden använder, när han driver och vaktar djuren. Stavens volutartade böjning i toppen symboliserar biskopens uppgift att samla de i tron svaga och sviktande. Den raka delen alluderar på uppgiften att stödja och upprätta de svaga och stavens spets slutligen symboliserar biskopens roll som pådrivare av de senfärdiga och lättjefulla.

Den uppslagna **boken** symboliserar livets bok d v s lärdomen, visheten och de heliga urkunderna.

Handen med handflatan vänd mot betraktaren symboliserar Guds makt och kraft. Den står också för den gudomliga välsignelsen och nåden.

Det **kors**, som finns på ett flertal mynttyper är ett s k grekiskt kors d v s korsarmarna är lika långa. I den kristna konsten symboliserar denna korstyp Kristi "fyra gärningar": han öppnade himlen, besegrade djävulen, skänkte människorna Guds nåd och gav dem syndernas förlåtelse.

Kulan, som ju f ö pryder en del tornspiror i vårt land, står som symbol för evigheten.

Liljan är kyskhetens och oskuldens symbol.

Manteln är symbol för flera olika företeelser såsom skydd och värn för mänskligheten men också för det fördolda, makten och utkorelsen.

Mitrans båda horn symboliserar Gamla och Nya testamentet och de båda banden bokstav och ande.

Muren betecknar gränsen mellan det yttre profana rummet och det inre allra heligaste.

Med avseende på myntbilderna omfattar präglingen i Köln under perioden de sex huvudtyper, som anges i tabell 2. Exempel på mynt av respektive mynttyp finns avbildade i figur 2 nedan.

Tabell 2

Huvudtyp	Bild Åtsida	Bild Frånsida
01	Kors	Kyrka
02	Bröstmild eller huvud	Kyrka
03	Text i mitt- fält	Kyrka
04	Bröstmild	Mur
05	Bröstmild	Hand med flatan mot betraktaren
06	Bröstmild	Kors

Figur 1.

Exempel på de olika huvudtyper, som präglades i Köln under den frankiska kejsardynastin.

01 Kors/kyrka

02 Huvud/Kyrka

03 Mittfältstext/kyrka

04 Bröstmild/mur

05 Bröstmild/hand

06 Bröstmild/kors

5. METODIK

5.1 Material

Vid den Numismatiska forskningsgruppen inmatas uppgifter om myntfynd fortlöpande i en databas. Denna upptar informationer om fyndort, fyndår, antal mynt, myntort samt hänvisningar till tryckta eller i vissa fall handskrivna källor med detaljerade upplysningar om fynden. I flertalet fall innehåller dessa källor listor över mynten med angivande av mynttyp. För mynt, präglade i Köln, används i regel den av Hävernicks utarbetade typologin.

Jag har utnyttjat denna databas samt en förteckning över svenska myntfynd, som sammanställts av Hatz och som upptar myntfynd t o m 1974, för att finna detaljerade fyndbeskrivningar över Kölnmynt under den aktuella perioden (Hatz 1976).

Följande källor har använts för att åstadkomma en sammanställning av de mynt, som präglades i Köln under den frankiska kejsardynastin:

1. Fyndbeskrivningar publicerade i Corpus Nummorum Saeculorum (CNS). Detta är en serie, som är under utgivande och där myntfynden redovisas landskapsvis. De hittills utgivna volymerna, som omfattar Dalarna, Gotland, Skåne och Östergötland har genomgåts.
2. Maskinskrivna fyndbeskrivningar, som sammanställts av Peter Berghaus samt Vera och Gert Hatz. Jag riktar ett tack till dem för möjligheten att utnyttja deras ännu opublicerade material.
3. Handskrivna mikrofilmade uppgifter om äldre myntfynd. Mynten har som regel förlorat sin proveniens men med ledning av beskrivningarna, som ofta kompletteras med teckningar av myntdetaljer har typbestämningar kunnat göras.
4. Nordisk Numismatisk Årsskrift (NNA), som utgives av Nordisk Numismatisk Union och som upptar förteckningar över till Kungliga Myntkabinetet (KMK) nyförvärvade mynt.
5. Ett fåtal mynt har jag själv typbestämt på KMK under handledning av Kenneth Jonsson.

Uppgifterna sammanställdes i en databas, som gav möjlighet till sortering av materialet med hänsyn till olika parametrar såsom typ, tpq, myntherre etc. Endast mynt, som med hög grad av sannolikhet präglats i Köln, har registrerats. Efterpräglingar och mynt med tveksam myntort har uteslutits. Vid registreringen har Hävernicks typologi använts genomgående.

Antalet hittills funna tyska mynt för perioden 1020 - 1140 i svenska skattgömmor uppgår till drygt 120 000 varav ca 80 000 härrör från Gotland (67 %). De av mig registrerade Kölnmynten, präglade under den frankiska kejsardynastin, uppgår till 1833 exemplar fördelade på 104 fynd.

Med tillämpandet av en god säkerhetsmarginal torde min genomgång omfatta samtliga aktuella mynt, som finns beskrivna fram t o m 1993.

5.2 Alternativ typologi

Som tidigare nämnts omfattar Hävernicks typologi 130 nummer för den aktuella perioden, varianterna oräknade. De av mig registrerade mynten omfattar 76 Häv-nummer med 148 varianter. I sin typologi indelar Hävernicks de mynt, som präglats av olika myntherrar, i huvudtyper med utgångspunkt från bildmotiven. För mynt präglade av Äb Pilgrim och K Konrad II betecknas t ex kombinationen kors/kyrka med "1. Typ". Kombinationen bröstbild/kyrka betecknas med "2. Typ" o s v. Denna indelning tillämpas för samtliga mynt, som bär K Konrad II:s namn således även när myntherrarna efter Äb Pilgrims död blir Äb Hermann II/Konrad II. När Äb Hermann II blir ensam myntherre påbörjas en ny indelning i huvudtyper, där t ex "2. Typ" anger bildkombinationen kors/kyrka. Indelningen i huvudtyper är med andra ord bunden till både myntherren och bildkombinationen.

Hävernicks har vidare åsatt varje mynttyp ett kronologiskt löpnummer. Som kriterier för en typ (typnummer) använder han dels myntorten och dels skillnader i bildernas detaljutformning. För en och samma mynttyp förekommer i vissa fall en uppdelning i varianter, som huvudsakligen baseras på textens utseende och läsbarhet. Dessa varianter betecknas med liten bokstav omdelbart efter typnumret. Typologins principiella uppbyggnad framgår av följande exempel:

Mynttyp med numret 222 har som myntherrar Äb Pilgrim och K Konrad II. Hävernicks hänför typen till huvudtyp "1. Typ", vilket innebär att åtsidan har ett kors och frånsidan en kyrka. Typnumret anger att åtsidan har Äb Pilgrims namn i korsvinklarna med två bokstäver i varje vinkel. K Konrad II:s namn står längs åtsidans periferi. Myntorten, Köln, anges längs frånsidans periferi. Typnumret 222 förekommer i 19 varianter (222 a - t). Skillnaderna mellan t ex variant 222a och 222c hänför sig till skillnader i åtsidans namn på kejsaren och frånsidans namn på myntorten. På variant 222a skrivs kejsarens namn "CHVONRADVSIMP" och myntortens namn "SANCTACOLONIA". På varianten 222c lyder motsvarande texter (oläsbar bokstav anges med snedstreck) "CHVO//RADVS//P och "///HCTACOLONA".

Hävernicks typologi har en uppbyggnad, som svårligen medger en systematisk bearbetning av ett mer omfattande material. Jag har därför infört en alternativ typindelning.

Utgångspunkten för denna har varit att som särskild typ endast beteckna mynt vars kombination av bildmotiv markant avviker från övriga mynts (huvudtyp). Vidare har jag infört typnummer, som förutom bildmotiv även ger upplysning om myntherre och eventuella variationer i bildmotiven. Sådana variationer, som beror på förslitning av stamparna, felaktiga plantsar, olikheter i det tryck varmed stamparna ansatts etc, har utelämnats liksom olikheter i de olika stampskrarnas arbetssätt.

Jag vill i detta sammanhang påpeka att myntpräglingsen var ett hantverk. Under den aktuella perioden fanns varken krav på eller möjlighet till långa produktserier med identiskt lika enheter. Den enskilde hantverkaren hade frihet att utforma sina alster individuellt, så länge beställarens anvisningar i huvudsak följdes.

I den alternativa typindelningen har jag infört nummer, som omfattar sex siffror, uppdelade på tre parvisa grupper, där varje grupp har sin specifika betydelse. I den första gruppen anges myntherren, i den andra kombinationen av bildmotiv på åt- resp frånsida och i den tredje varianten. I denna uppsats betecknas numreringen enligt det alternativa systemet med "Komb + numret". I nedanstående uppställning anges de olika siffergrupperna innebörd:

Myntherre**Gruppnummer**

Äb Pilgrim/K Konrad II	01
K Konrad II	02
Äb Hermann II/K Konrad II	03
Äb Hermann II	04
Äb Anno/K Heinrich III	05
Äb Anno/K Heinrich IV	06
Äb Anno	07
Äb Hildolf	08
Äb Sigwin	09
Hermann III	10
Friedrich I	11

**Huvudtyp (Bildmotiv)
Åtsida/frånsida****Gruppnummer**

Kors/Kyrka	01
Bröstbild eller huvud/Kyrka	02
Text i mittfält/Kyrka	03
Bröstbild/Mur	04
Bröstbild/Hand med flatan utåt	05
Bröstbild/Kors	06

Variant**Gruppnummer**

Variant ej angiven	00
Spetsigt kyrktak	01
Runt kyrktak	02
Spetsigt kyrktak, text på kyrkgavel	03
Runt kyrktak, text på kyrkgavel	04
Spetsigt kyrktak, huvud på kyrkgavel	05
Runt kyrktak, huvud på kyrkgavel	06
Byggnad belägen bakom mur	07

Enligt det ovan beskrivna alternativa systemet anger beteckningen
"Komb 07 04 07" att:

Myntherre är biskop Anno = 07

Åtsidan har en bröstbild
och frånsidan en mur = 04

Bakom frånsidans mur
finns en byggnad = 07

I tabell 3 anges de registrerade myntens Häv-nummer samt motsvarande Komb-nummer. Varje huvudtyp d v s kombination av bildmotiv redovisas var för sig. Liten bokstav efter Häv-nummer anger variant.

Tabell 3

Huvudtyp 01 Kors/Kyrka

Häv-nummer	Komb-nummer	Myntherre Äb:s regeringsperiod
222	01 01 00	Äb Pilgrim/Konrad II
222 a-b	01 01 01	1027 - 1036
222 p-s	do	
222 i-o	01 01 02	
222 t	do	
243-246	01 01 04	
247 a-c	01 01 02	K Konrad II ensam
248 a-c	do	1027 - 1039
251 a-c	03 01 03	Äb Hermann II/K Konrad II
252-261	do	1036 - 1056
277 a-b	do	
278 a-f	04 01 00	Äb Hermann II
		1036 - 1056

Huvudtyp 02 Bröst-eller huvudbild/Kyrka

232 a-f	01 02 04	Äb Pilgrim/K Konrad II
233-237	do	1027 - 1036
354 a-c	07 02 01	Äb Anno ensam
		1056 - 1075
363 a-c	09 02 01	Äb Sigwin ensam
		1079 - 1089

Huvudtyp 03 Text på mittfält/Kyrka

293 a-b	04 03 00	Äb Hermann II
		1036 - 1056

Tabell 3 forts

Huvudtyp 04 Bröstbild/Mur

Häv-nummer	Komb-nummer	Myntherre Äb;s regeringsperiod
306 a-d 307-308	04 04 00 do	Äb Hermann II ensam 1039 - 1056
333 a-d 334 338-346 350 a-b 351-353 359 a-b 372 a-b	07 04 00 07 04 07 do do do do do	Äb Anno ensam 1056 - 1075
360 a-b 361	08 04 07 do	Äb Hildolf ensam 1076 - 1079
369 a-b 370 377 a-d 378-379 386-392 402 371 a-c	09 04 07 do do do do do 09 04 05	Äb Sigwin ensam 1070 - 1089
403 a-e 404-408 411-414 421 a-d 422-425 428	10 04 07 do do do do do	Äb Hermann III ensam, 1089 - 1099
431-437 441-449 456	11 04 00 do do	Äb Friedrich I 1100 - 1131

Tabell 3 forts

Huvudtyp 05 Bröstdbild/hand med flatan utåt

Häv-nummer	Komb-nummer	Myntherre Äb:s regeringsperiod
428-430	10 05 00	Äb Hermann III ensam 1089 - 1099

Huvudtyp 06 Bröstdbild/Kors

375-376	09 06 00	Äb Sigwin ensam

5.3 Bearbetning av materialet

Samtliga registrerade mynt har åsatts Komb-nummer och sorterats med avseende på tpq, myntherre och kombinationsnummer. För varje myntherre presenteras, i tabell- och histogramform, antalet mynt från fynd med olika tpq och av olika typ. Det totala antalet funna tyska mynt respektive antalet Kölnmynt från fynd med olika tpq redovisas grafiskt i figur 1 -2. I figur 3 visas i form av linjediagram variationen utefter tidsaxeln av totala antalet tyska mynt och Kölnmynt.

Brita Malmer har framfört hypotesen att de vikingatida skatterna nedlagts vid tidpunkter nära slutmyntets datering. Antagandet bygger på det faktum att det ofta råder en nära tidsöverensstämmelse mellan de yngre tyska och engelska (ibland även arabiska) mynten i skattfynden. (Malmer 1983, s. 20 - 21). Eftersom alternativa förklaringar till detta förhållande förefaller föga sannolika, har jag betraktat hypotesen som korrekt och sålunda antagit att mynten deponerats nära efter tpq.

Vidare har jag antagit att varje nyinstallerad ärkebiskop avbrutit präglingen av företrädarens mynttyp(-er). En viss tidsmässig överlappning kan ha ägt rum men denna har sannolikt varit ringa. Den nye ärkebiskopen bör ha varit angelägen om att så snart som möjligt manifesteras sin ställning genom att prägla egna mynt.

Jag har även förutsatt att de mynt, som hittats i de vikingatida skattgömmorna, utgör ett representativt urval ur den population, som utgör den totala importen av Kölnpräglade mynt.

5.4 Källkritik

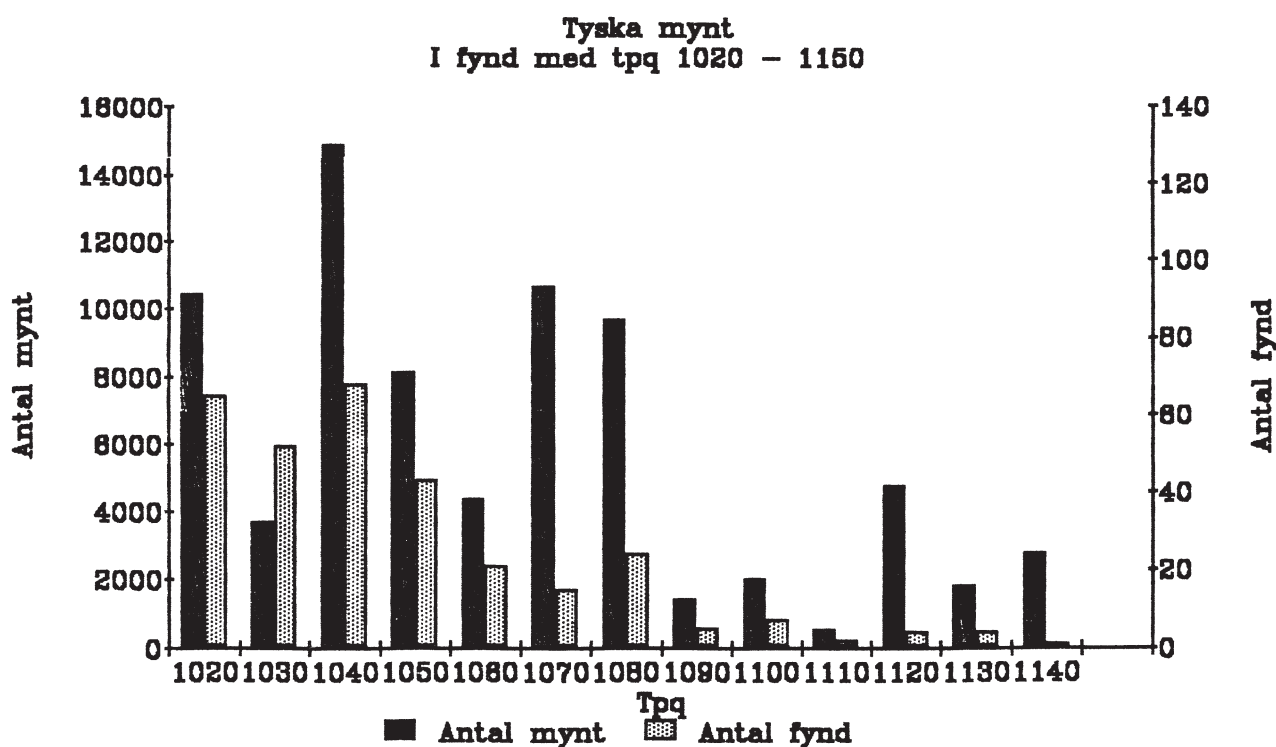
Det stora flertalet av uppgifterna har hämtats från tryckta källor och handskrivna listor. Fyndbeskrivningar och typbestämningar har utförts av fackfolk och torde ha en hög grad av tillförlitlighet. Beträffande de handskrivna

källorna är jag mer tveksam. Någon möjlighet att kontrollera beskrivningarna föreligger ej, eftersom mynten ej kan återfinnas. I de fall typbestämning saknats har jag själv sökt göra en sådan med ledning av text och teckningar. På grund av det understundom något bräckliga underlaget, kan dessa typbestämningar i enstaka fall kunnat bli felaktiga. Antalet mynt, som registrerats med ledning av de handskrivna källorna är dock ringa och eventuella felaktigheter torde endast marginellt ha påverkat helhetsbilden.

6 ANALYS

6.1 Fynden av tyska mynt

I figur 1 visas hela antalet tyska mynt i fynd med tpq 1020 - 1150

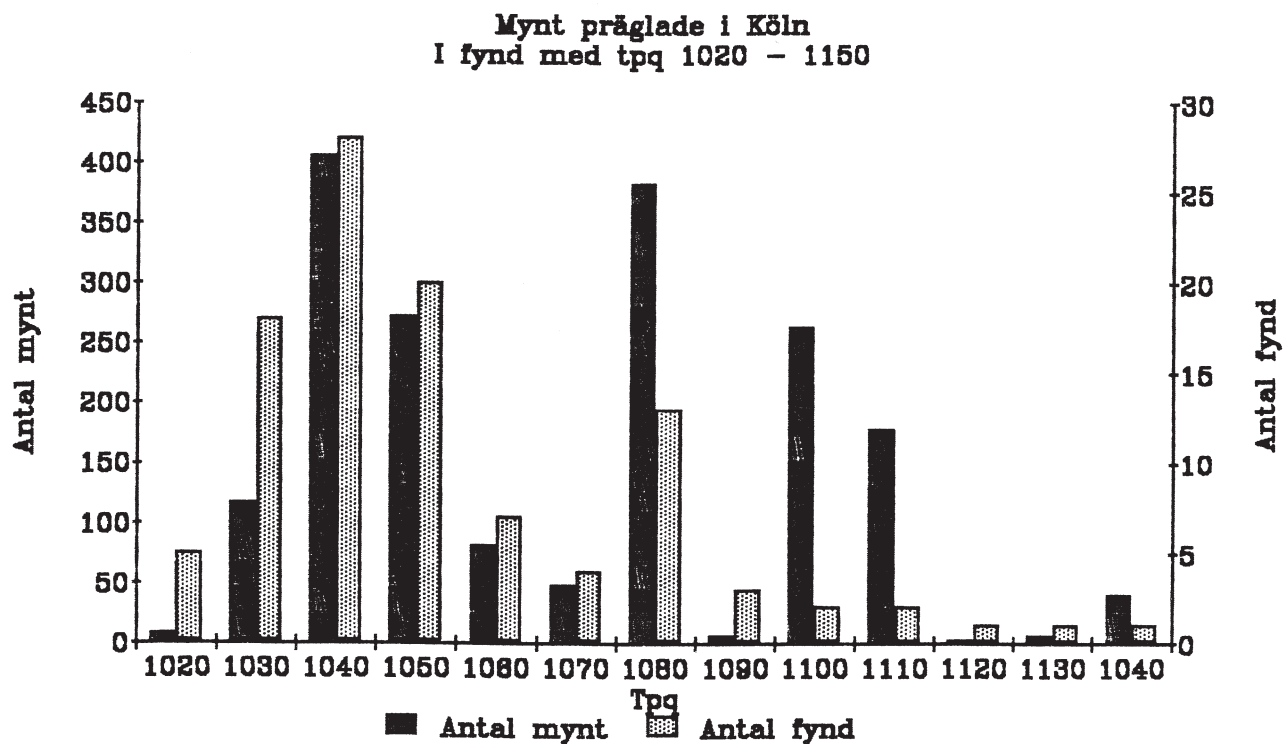

FIGUR 1. Tyska mynt i fynd med tpq 1020 - 1150.
Antal mynt och antal fynd.

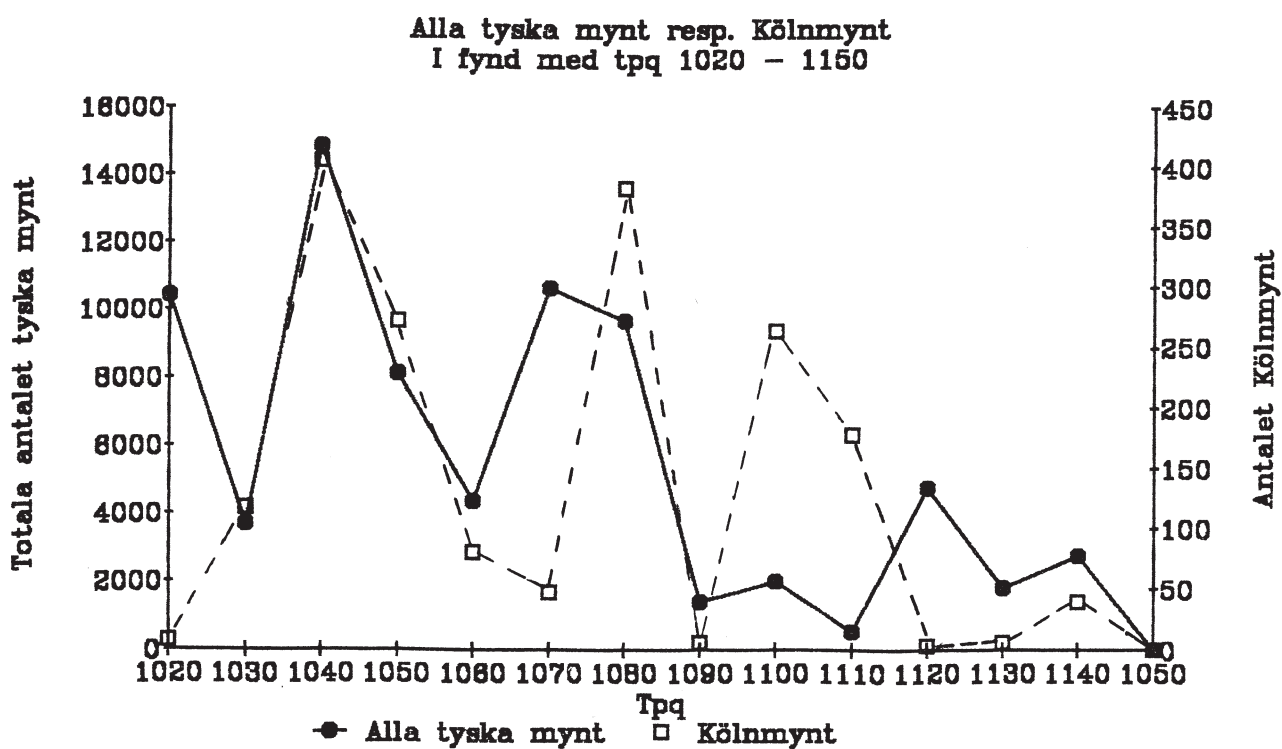
Under 1030-talet sjunker antalet mynt men stiger sedan brant och når en kulmen under 1040-talet. Därefter sjunker antalet succesivt fram till 1060-talet. En viss återhämtning sker under 1070-talet och myntantalet når en nivå motsvarande den som rådde under 1020-talet. Under 1080-talet bibehålls denna nivå i stort sett men sedan sjunker antalet starkt och stabiliseras på en låg nivå med undantag för en tillfällig stegring under 1120-talet. Antalet fynd sjunker även men en del mycket myntrika fynd förekommer.

I figur 2 visas histogram över antalet mynt och fynd med olika tpq, som innehållit Kölnmynt.

För att lättare kunna jämföra variationerna i antalet av samtliga tyska mynt med det antal, som präglats i Köln under samma period, har ett linjediagram konstruerats. Se figur 3!

FIGUR 2. Fynd av Kölnmynt präglade fr o m 1027.
Antal mynt och antal fynd.

FIGUR 3. Fynd av alla tyska mynt och Kölnmynt
präglade fr o m 1027.

Som framgår av figur 2 och figur 3 stiger antalet Kölnmynt brant efter 1020-talet och når en kulmen på 1040-talet för att sedan sjunka. Från och med 1030-talet överensstämmer kurvan väl med den som gäller för alla tyska mynt. En uppgång av antalet Kölnmynt sker under 1070-talet och kommer tidigare än för periodens alla tyska mynt (figur 3). Under 1090-talet sjunker antalet Kölnmynt till en mycket låg nivå men stiger sedan markant under 1100- och 1110-talen. Någon motsvarande stegring sker ej i antalet av alla tyska mynt.

Att med ledning av antalet funna mynt särskilja den tid under vilken mynten importerats från cirkulationstiden låter sig ej utan vidare göras. Variationerna i antalet mynt från fynd med olika tpq torde dock väl återspegla variationerna i importen. Om motsatsen vore fallet, skulle det innebära en selektering av vissa mynttyper med avseende på cirkulationstiden, något som är föga sannolikt.

Vad orsakade de mycket kraftiga variationerna i importen av tyska mynt? Nedgången i antalet funna mynt i fynd med tpq från slutet av perioden beror på att seden att deponera skatter kom ur bruk. Svårare att förklara är de fluktuationer, som förekommer fram till slutet av 1000-talet. Det tyska riket var under perioden väl organiserat och kunde försvara sig mot mer omfattande plundringståg. Importen av mynten var resultatet av handel, direkt eller indirekt, och fluktuationerna har sannolikt orsakats av att villkoren för detta handelsutbyte varierat.

Handeln styrdes då som nu av efterfråga och tillgång. Båda dessa faktorer kan variera kraftigt. Efterfrågan styrs t ex av produkternas karaktär; ingår de som en väsentlig del i den materiella försörjningen eller är de lyxbetonade. Även priset spelar en stor roll för efterfrågan. Tillgången påverkas när det gäller naturaprodukter, bl a av sådana faktorer som tillgång på råvaror och arbetskraft, klimatet, tillgång till en väl fungerande transportapparat och fredliga förhållande i såväl producent- som konsumentlandet,

Jag har ej kunnat finna någon övergripande undersökning avseende sammanställningen av den vikingatida exporten från Sverige till Tyskland. En del slutsatser kan dock dragas ur den publicerade litteraturen. Fynd från Gotland indikerar att såväl järnsmide som råjärn (transitohandel) utgjort en del av exporten (Thålin - Bergman 1983, s. 255 - 280). På Gotland finns även en runsten med inskriften "Botmund och Botraiv och Gunnvar, de reste stenen ...gård och söderut drev skinnhandel. Och han dog på Ulvshale" (Runsten G 207 invid Stenkumla kyrka), som ger vid handen att skinn utgjort en del av exportvolymen. Namnet "Lärbro", en ort på norra Gotland, är en sammandragning av det fornsvenska "Läder-bro" (bro ung = kaj) och utgör ytterligare ett indicium på att förekomst av skinnhandel.

Med tanke på exportens karaktär finner jag det mindre sannolikt att orsakerna till fluktuationerna och därmed myntimporten skall hänföras till variationer i tillgången på exportvaror eller i efterfrågan. Min hypotes är att variationerna har haft politiska orsaker och betingats av de inre förhållandena i mottagarlandet.

Under Konrad II:s regeringstid (1024 - 1039), som skildrats i kapitel 2 ovan, rådde stabila förhållanden i Tyskland. I England regerade Knut den store (1016 - 1035) som även var Danmarks kung. Han eftersträvade ett gott förhållande till kyrkan och att upprätthålla en direkt fortsättning av den nationella anglosaxiska styrelseformen. Knut den store var internationalist och erkändes av Europas härskare. Tecken på detta var t ex att han var en hedrad gäst vid Konrad II:s kröning till kejsare i Rom 1027 och att han förberedde ett giftermål mellan sin dotter Gunnhild och Konrad II:s son Heinrich (Brönstedt 1962, s. 74 - 75).

De lugna förhållanden, som rådde i Danmark och Tyskland under 1000-talets första decennier bör i hög grad ha gynnat handeln och ger en förklaring till den stora myntimport, som då ägde rum.

Efter Knut den Stores död stod tvenne av hans söner som arvtagare till Englands tron nämligen Danmarks kung Hardeknut och Harald Harfot. Sönerna råkade i strid om tronen. Här skall ej redogöras för de strider som följde och som så småningom resulterade i att den norske kungen, Magnus blev även Danmarks härskare och att Edward Bekännaren 1042 uppsteg på Englands tron (Brönstedt 1962, s. 76) Det förefaller sannolikt att de ovan kortfattat relaterade oroligheterna påverkade handelsförbindelserna negativt, vilket skulle förklara den nedgång i myntimporten, som ägde rum under tiden efter 1040

Som skildrats i kapitel 2, efterträddes Konrad II av sin son Henrik III. Förhållandena i Tyskland synes ha varit stabila under dennes regeringstid. Hans son Henrik IV var minderårig vid faderns död och situationen under förmyndarregeringens tid var mycket instabil. År 1070 övertog Henrik IV själv styrelsen och upptog striden mot den kyrkliga reformrörelsen och mot vasallerna. I Danmark hade Sven Estridsson 1064 slutit fred med Harald Hårdråde och kunde helt ägna sina krafter åt att hävda sitt rikes oavgångighet och åt en inre uppbyggnad. Sannolikt har båda dessa faktorer, Henrik IV:s maktillträde och de fredliga förhållandena i Danmark, påverkat Nordens handel med Tyskland gynnsamt, vilket kan förklara uppgången av myntimporten under perioden 1070 - 1080.

Den ovan framförda hypotesen att myntimporten fram till ca 1100 i huvudsak varit beroende av de politiska förhållandena i mottagarländerna, kan ej förklara den uppgång av importen av Kölnmynt, som sker under perioden 1100 - 1110. Kanske staden Köln hade en tillräckligt stark och självständig ställning för att parera de negativa effekter investiturstriden hade på handeln med Norden. Hypotesens giltighet måste givetvis prövas. En början vore att gå igenom existerande urkunder, för att söka konstatera om det föreligger ett samband mellan handelns omfattning och de politiska skeendena.

6.2 Kölnmyntens kronologi

I det följande kommer myntpräglingen, såsom den återspeglas i de vikingatida skattfynden, att behandlas i separata avsnitt; ett för varje myntherre. Det erinras om att enligt definitionen i inledningen står uttrycket "myntherre" för enskild myntherre eller en kombination av myntherrar såsom t ex ärkebiskop och kejsare. Perioden, som anges i respektive rubrik, betecknar den tid två myntherrar varit samtida. Hänvisningar till mynttyp avser, i det följande, klassificering enligt kombinationssystemet (Komb.).

I en del fall är antalet mynt av en viss typ, som tillskrives en myntherre, mycket ringa. Givetvis kan kan orsaken vara att typen verkligen präglats i Köln men i få exemplar. Myntherren kan ha varit missnöjd med utformningen av typen och avbrutit präglingen efter en kort tid. Den troligaste förklaringen är dock att Köln ej är myntorten och jag har därför valt att tills vidare utesluta typer, som förekommer i färre än 4 exemplar. Sannolikheten för att en viss mynttyp 4 gånger av misstag skulle ha bedömts vara präglad i Köln är mycket liten.

I flera fall är det möjligt att fastställa det år präglingen av en viss mynttyp påbörjats. Som regel är det betydligt svårare att avgöra vid vilken tidpunkt präglingen upphört. Att antalet upphittade mynt av en viss typ brant sjunker efter ett maximum behöver enligt min uppfattning ej betyda att präglingen av typen upphört. Nedgången i antal kan ha handelspolitiska orsaker. Vidare anser jag att man inte kan anta att en mynttyp, som börjat präglas av en myntherre,

alltid fortsätter att präglas fram till dennes död. I ett flertal fall har jag således ej ansett mig kunna ange det år vid vilket präglingen av en viss typ upphört. I den tabell 13 i sammanfattningen, där kronologin för myntpräglingen under perioden ges, betecknar förkortningen EF (ej fastställd) att jag ej kunnat fastställa vid vilken tidpunkt präglingen upphört.

6.2.1 Äb Pilgrim/K Konrad II 1027 - 1036

Under den tid Äb Pilgrim och K Konrad II var samtida präglades två mynttyper. Den första typen har på åtsidan ett kors och på frånsidan en kyrka. Åtsidan på den andra typen visar en bröstbild och frånsidan en kyrka.

Kyrkan förekommer i två varianter med avseende på taket, som är spetsigt eller runt. Vidare finns en variant där text förekommer på kyrkgaveln, Beträffande ett antal mynt saknas uppgifter om takets form och dessa har bokförts i en särskild grupp; Komb 01 01 00. De aktuella mynttyperna avbildas nedan.

Komb 01 01 01

Komb 01 01 02

Komb 01 01 04

Komb 01 02 04

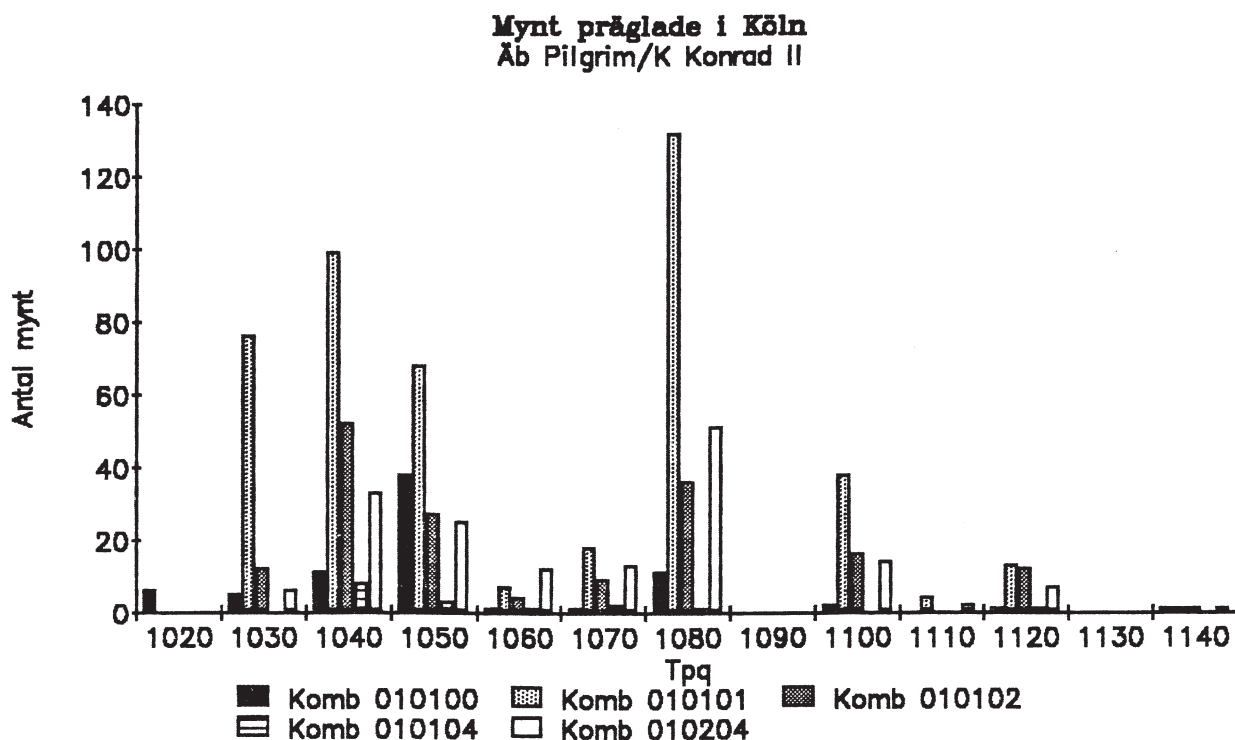

I tabell 4 redovisas antalet mynt, uppdelat på de olika kombinationsnumren och på fyndens tpq. Tabellen utgör underlag för redovisningen i histogramform i figur 4.

Tabell 4

Kombinationsnummer

Tpq	01 01 00	* 01 01 01	* 01 01 02	* 01 01 04	* 01 02 04
1020	6	0	0	0	0
1030	5	76	12	0	6
1040	11	99	52	8	33
1050	38	68	27	3	25
1060	1	7	4	1	12
1070	1	16	9	2	13
1080	11	132	36	1	51
1090	0	0	0	0	0
1100	2	38	16	0	14
1110	0	4	0	0	2
1120	0	13	12	1	7
1130	0	0	0	0	0
1140	1	1	1	0	1

FIGUR 4.

Mynt präglade av Äb Pilgrim och K Konrad II har påträffats i fynd med tpq 1027 . Eftersom myntens text anger Konrad II som kejsare (krönt 1027) betyder det att präglingen tidigast startat detta år. Importen till Sverige måste sålunda ha skett mycket snabbt. Under 1030-talet uppträder samtliga mynttyper med undantag av Komb 01 01 04, som kommer först på 1040-talet. Denna variant, kors/kyrka med text på kyrkgaveln, förekommer i ringa antal och försvinner i fynd med tpq efter 1050. Det förefaller sannolikt att denna typ präglats mot slutet av Äb Pilgrims ämbetsperiod. Man kan naturligtvis ifrågasätta om denna mynttyp överhuvudtaget präglats i Köln. För att så är fallet talar dock att varianten med text på frånsidans kyrkgavel föreligger i ett stort antal i kombinationen bröstbild/kyrka (Komb 010204). Den sistnämnda typens antal når ett maximum i fynd med tpq, som ligger senare än för kombinationen kors/kyrka (Komb 010100, 010101, 010102), vilket indikerar att denna typ börjat präglas vid en senare tidpunkt.

Mynten med kors på åtsidan och en kyrka på frånsidan dominerar starkt och av dessa har de flesta spetsigt kyrktak. Intressant är att notera den stegring av antalet av dessa mynt i fynd med tpq förlagda till 1080-talet. Betydande mängder mynt har cirkulerat långt efter det att präglingen upphört. Att typen med bildkombinationen kors/kyrka börjat präglas samma år som Konrad II kröntes till kejsare torde vara ostridigt. Om präglingen av denna typ pågått under hela Äb Pilgrims ämbetsperiod eller endast under en del av denna, kan ej med säkerhet avgöras. Kombinationen bröstbild/kyrka uppträder senare och kombinationen kors/kyrka med text på kyrkgavel föreligger i fynd med än senare tpq. Jag anser mig på grundval av ovanstående diskussion kunna föreslå nedanstående kronologi. Som komplement till Komb-numren införes kolon plus en siffra, som betecknar typens kronologiska ordningstal. Typer vars inbördes kronologi ej kunnat fastställas har åsatts samma ordningsnummer men åtskiljes genom en efterföljande liten bokstav. I tabell 5 anges kronologin för de mynt, som präglades i Köln under myntherrarna Äb Pilgrim och K Konrad II.

Tabell 5

Kombinationsnummer	Präglingen startar	Präglingen slutar
Komb 01 01 01:1a	1027	EF*
Komb 01 01 02:1b	1027	EF
Komb 01 02 04:2	efter 1030	EF
Komb 01 01 04:3	efter 1030	EF

* EF betecknar att tidpunkten för präglingens upphörande ej kunnat fastställas.

6.2.2 K Konrad II ensam 1027 - 1039.

Mynt, som endast anger kejsarens namn förekommer i en typ och två varianter. Åtsidan har ett kors och frånsidan en kyrka med spetsigt eller runt tak, som framgår av bilderna nedan.

Komb 02 01 01

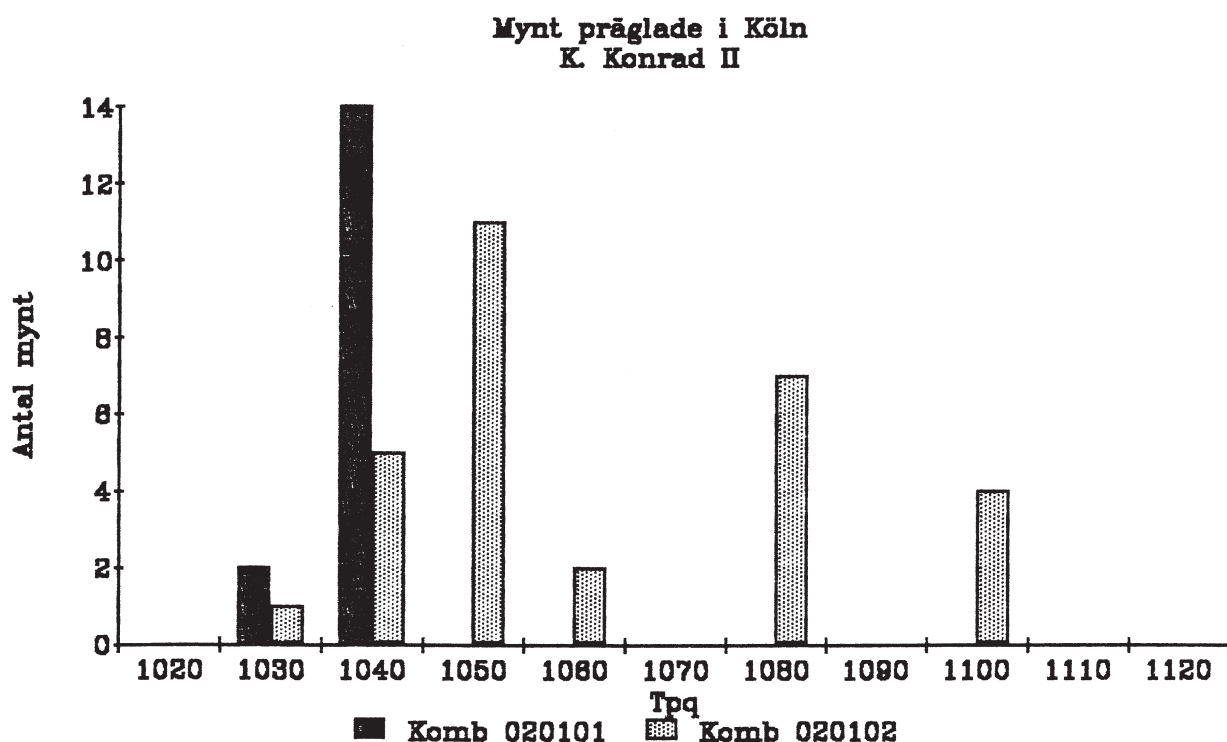

Komb 02 01 02

Antalet mynt av respektive variant samt fyndens tpq anges i tabell 6. Motsvarande histogram visas i figur 5.

Tabell 6

Tpq	Komb 02 01 01	Komb 02 01 02
1020	0	0
1030	2	1
1040	14	5
1050	0	11
1060	0	2
1070	0	0
1080	0	7
1090	0	0
1100	0	4
Inga mynt i fynd med tpq > 1110		

FIGUR 5

I princip skulle denna mynttyp ha kunnat präglas när som helst under Konrad II:s regeringstid. Det tidigaste tpq för fynd, som innehåller denna mynttyp är 1036. Som framhållits i det förra avsnittet kunde mynt nå Sverige samma år som präglingen startades i Köln. Det betyder att de mynt, som enbart innehåller kejsarens namn har präglats efter Äb Pilgrims död. Som framgår av det efterföljande avsnittet, vilket behandlar den enda mynttyp, som präglades av K Konrad II och Äb Hermann II, så uppträder även denna typ i fynd med tpq 1036. Att med absolut säkerhet fastställa kronologin mellan dessa två mynttyper låter sig ej göras med utgångspunkt från det tillgängliga materialet. Det troligaste är dock att de mynt, som endast bär kejsarens namn präglades före den mynttyp, som bär både K Konrad II:s och Äb Hermann II:s namn. Denna prägling kan då ha ägt rum under den tid, som förflöt mellan Äb Pilgrims död och den nye biskopens installation i ämbetet. Mynttypen med enbart K Konrad II:s namn förekommer i två varianter en med spetsigt och en med runt kyrktak. Att fastställa kronologin mellan dessa går ej. Anmärkningsvärt är dock att cirkulationstiden för varianten med spetsigt kyrktak (Komb 02 01 01) är jämförelsevis mycket kort, vilket antyder en mycket kort präglingstid och en mycket begränsad upplaga. Jag har åsatt dessa varianter de kronologiska kombinationsnumren:

Komb 02 01 01:4a
Komb 02 01 02:4b

6.2.3 Äb Hermann II/K Konrad II 1036 - 1039.

Endast en typ av mynt (Komb 03 01 03) med Äb Hermann och kejsare Konrad II som myntherrar präglades. Myntens åtsida har ett kors och frånsidan en kyrka med spetsigt tak och text på kyrkgaveln.

Myntets utseende visas nedan. I tabell 7 redovisas antalet mynt från fynd med olika tpq. Motsvarande histogram visas i figur 6.

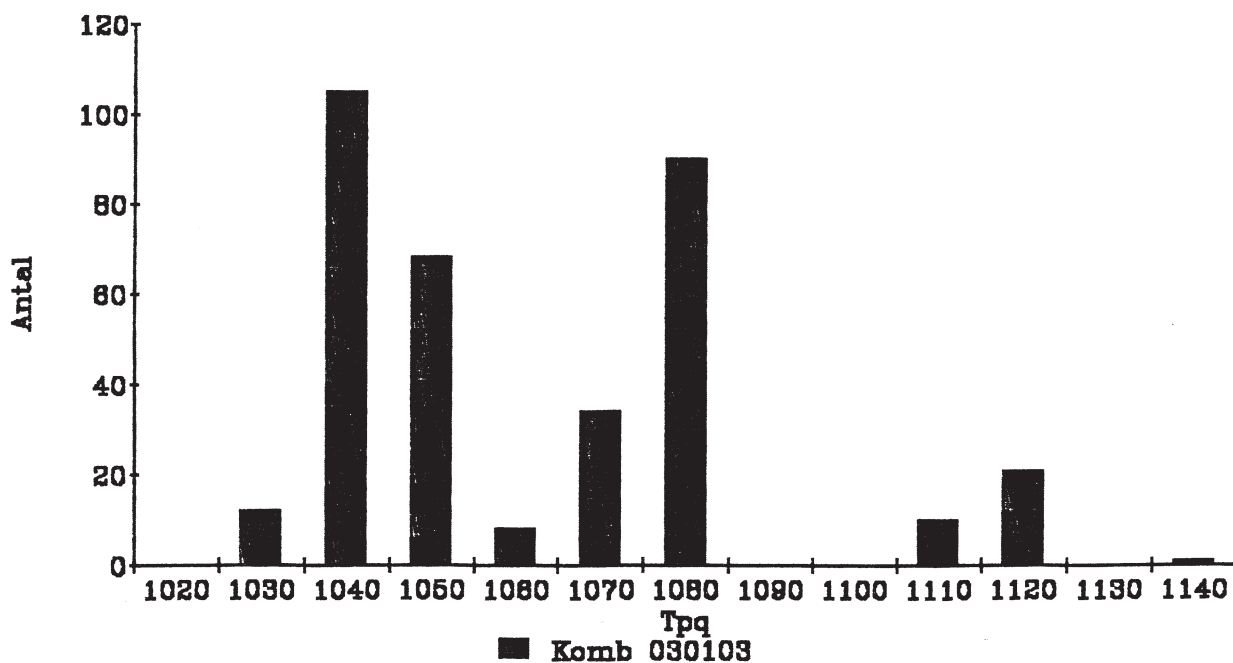

Komb 03 01 03

Tabell 7

TPQ	Komb 03 01 03
1030	12
1040	105
1050	68
1060	8
1070	34
1080	90
1090	0
1100	2
1110	10
1120	21
1130	0
1140	1

Mynt präglade i Köln
Åb Hermann II/K Konrad II

FIGUR 6

Mynt av denna typ har hittats i fynd med tpq 1036, vilket innebär att typen börjat präglas samma år som Äb Pilgrim avled och fyndbilden indikerar att präglingen försiggått fram till kejsarens död 1039. Myntet har åsatts det kronologiska kombinationsnumret Komb 03 01 03:5.

6.2.4 Äb Hermann II ensam 1036 - 1056.

Mynt med Äb Hermann II som ensam myntherre, omfattar tre huvudtyper: kors/kyrka, text i mittfält/kyrka samt bröstbild/mur. De tre typerna illustreras nedan.

Komb 04 01 01

Komb 04 03 00

Komb 04 04 00

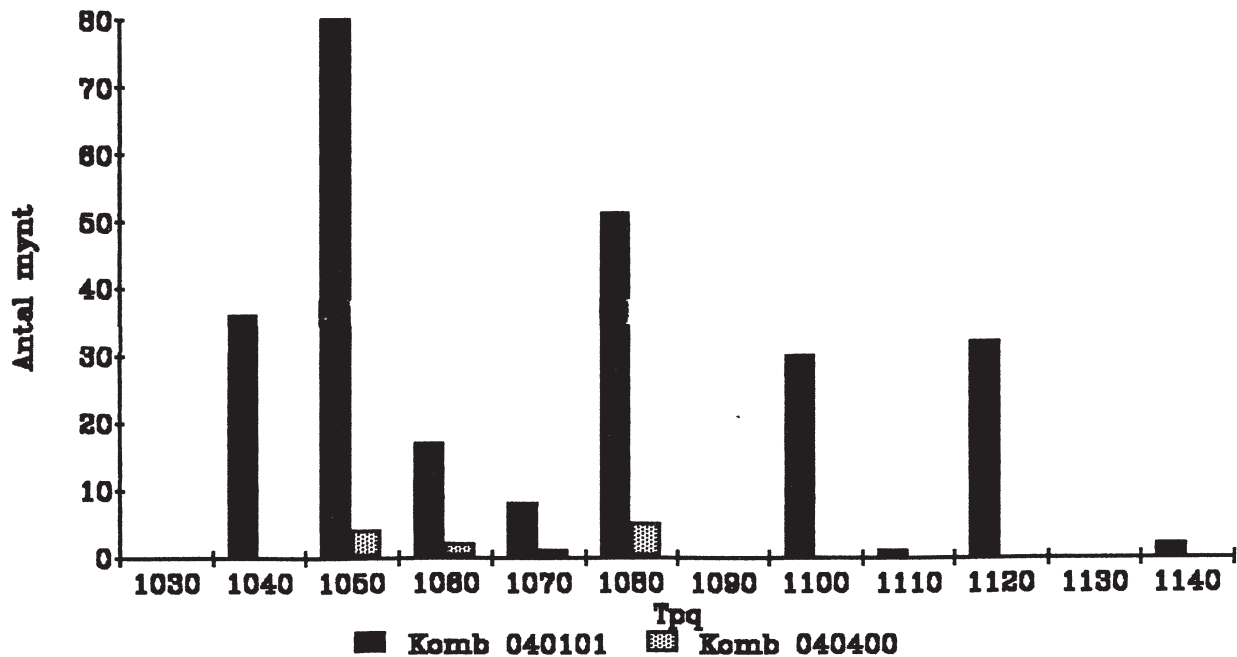
Antalet mynt i fynd med olika tpq framgår av tabell 8 och visas grafiskt i figur 7.

Tabell 8

Kombinationsnummer

Tpq	04 01 00	04 03 00	04 04 00
1030	0	0	0
1040	36	1	0
1050	80	1	4
1060	17	0	2
1070	8	0	1
1080	51	0	5
1090	0	0	0
1100	30	1	0
1110	1	0	0
1120	32	0	0
1130	0	0	0
1140	2	0	0

**Mynt präglade i Köln
Äb Hermann II**

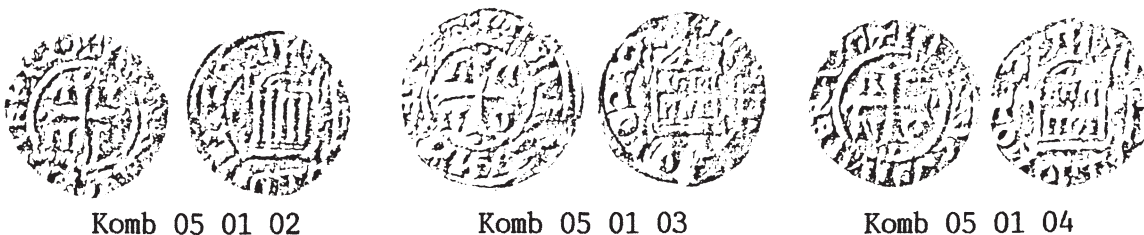

FIGUR 7

Det tidigaste fyndet för kombinationen 04 01 01 har tpq 1042 och typen torde ha börjat präglas omedelbart efter Konrad II:s död. Beträffande Komb 04 03 00 så föreligger endast tre exemplar av denna mynttyp. Med tanke på den rika förekomsten av de andra två mynttyperna kan det enligt min mening ifrågasättas huruvida denna typ verkligen präglats i Köln. Jag har därför valt att ej inkludera denna typ i kronologin. Komb 04 04 00 uppträder först på 1050-talet och torde höra till ett senare skede av Äb Hermann II:s ämbets-tid. Präglingen bör ha omfattat perioden 1050 - 1056. Med uteslutande av Komb 04 03 00 föreslås följande kronologi för dessa mynt: Komb 04 01 01:6 följt av Komb 04 04 00:7.

6.2.5 Äb Anno/K Heinrich III 1056.

Myntherrarna var samtida under endast ett år. Tre typer föreligger varav två, 05 01 03 och 05 01 04, är representerade av mycket få mynt (2 resp 3 st) och har därför uteslutits i enlighet med det av mig uppsatta kravet på att minst 4 exemplar av en viss typ måste ha upphittats för att man med säkerhet skall kunna hävda att präglingen skett i Köln. Mynttypernas utseende visas nedan och i tabell 9 och figur 8 redovisas antalet mynt av typ Komb 05 01 02 i fynd med olika tpq.

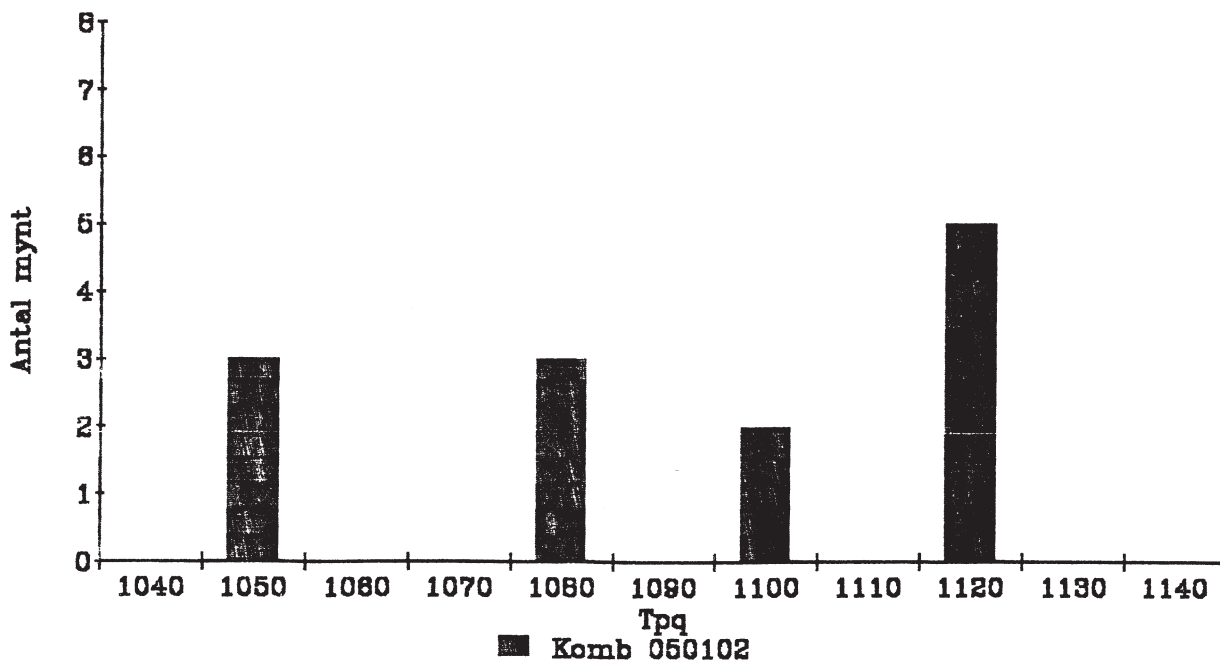

Tabell 9

Kombinationsnummer

Tpq	05 01 02	05 01 03	05 01 04
1050	3	1	0
1060	0	1	0
1070	0	0	0
1080	3	0	2
1090	0	0	0
1100	2	0	0
1110	0	0	0
1120	5	0	1
Inga mynt i fynd med tpq > 1130			

**Mynt präglade i Köln
Äb Anno/K Heinrich III**

FIGUR 8

Kejsar Heinrich III och ärkebiskop Anno var, som förut nämnts, samtida under endast ett år. Mynttypen har givits det kronologiska kombinationsnumret Komb 05 01 02:8.

6.2.6 Äb Anno/Kg Heinrich IV 1056 - 1075.

Som behandlats i avsnitt 2.3 medförde kampen mellan Henrik IV och påvestolen att Henrik först 1084 kröntes till kejsare. Endast ett av de av mig registrerade mynten bär Äb Annos namn tillsammans med Henriks; den senares namn åtföljs av ordet "rex" (=konung). De två mynt av denna typ, som Hävernicks redovisar är

underviktiga (0,97 respektive 1,14 g) och det kan inte uteslutas att det rör sig om en efterpräglings. Jag har därför inte medtagit denna typ (Komb 06 01 01) i kronologin.

6.2.7 Äb Anno ensam 1056 - 1075.

Denna period representeras av de tre, nedan avbildade, mynttyperna. Kombinationen 07 02 01 representeras av endast ett mynt från ett fynd med tpq 1083 och kan vara en efterpräglings. Detta mynt har uteslutits. I tabell 10 redovisas antalet mynt från fynd med olika tpq och motsvarande histogram visas i figur 9.

Komb 07 02 01

Komb 07 04 00

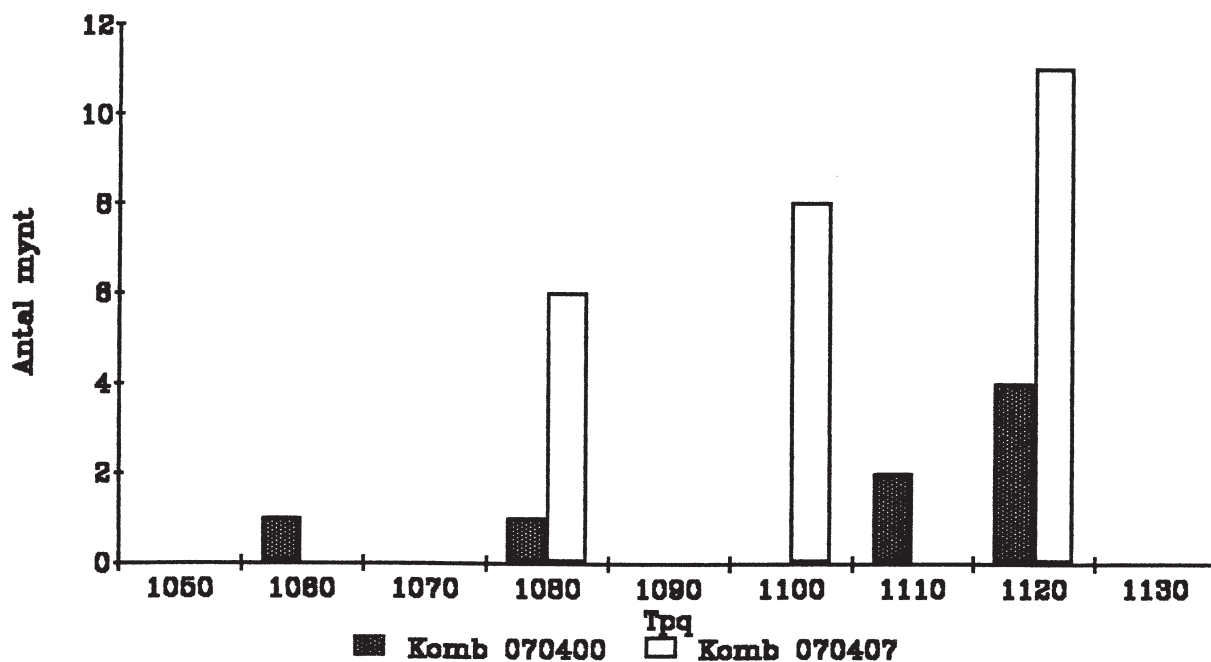
Komb 07 04 07

Tabell 10

Kombinationsnummer

Tpq	07 02 01	07 04 00	04 04 07
1050	0	0	0
1060	0	1	0
1070	0	0	0
1080	1	1	6
1090	0	0	0
1100	0	0	8
1110	0	2	0
1120	0	4	11
Inga mynt i fynd med tpq > 1130			

**Mynt präglade i Köln
Äb Anno**

FIGUR 9

Kombinationen bröstbild/mur (Komb 07 04 00) har hittats i fynd med tpq 1062. Den andra mynttypen, Komb 07 04 07, där en byggnad syns bakom frånsidans mur uppträder först i fynd med tpq >1080. Detta förhållande indikerar att den förstnämnda typen började präglas kanske ett par decennier före den sistnämnda. Jag har därför åsatt dem följande kronologiska kombinationsnummer: Komb 07 04 00:9 respektive Komb 07 04 07:10.

6.2.8 Äb Hildolf ensam 1076 - 1079.

Från Äb Hildolfs ämbetsperiod, som varade endast tre år, föreligger endast en mynttyp nämligen Komb 08 04 07, vilken visas nedan. Endast fem mynt har hittats i fynd med följande tpq:

Tpq	Antal mynt
1083	1
1084	1
1102	2
1120	1

Komb 08 04 07

Mynttypen har fått det kronologiska kombinationsnumret Komb 08 04 07:11.

6.2.9 Äb Sigwin ensam, 1079 - 1089.

Av de av mig registrerade mynten föreligger fem typer, som präglades under Äb Sigwins ämbetstid. Mynten finns avbildade nedan. I tabell 11 anges antalet mynt hittade i fynd med olika tpq. Antalet mynt av typ Komb 09 04 05, Komb 09 04 07 och Komb 09 06 00 understiger den av mig satta gränsen för det antal (4 ex) som fordras för att Köln skall anses som myntort. Dessa mynttyper har därför uteslutits. I figur 10 redovisas antalet mynt av olika typ och med olika tpq i histogramform.

Komb 09 02 01

Komb 09 02 06

Komb 09 04 05

Komb 09 04 07

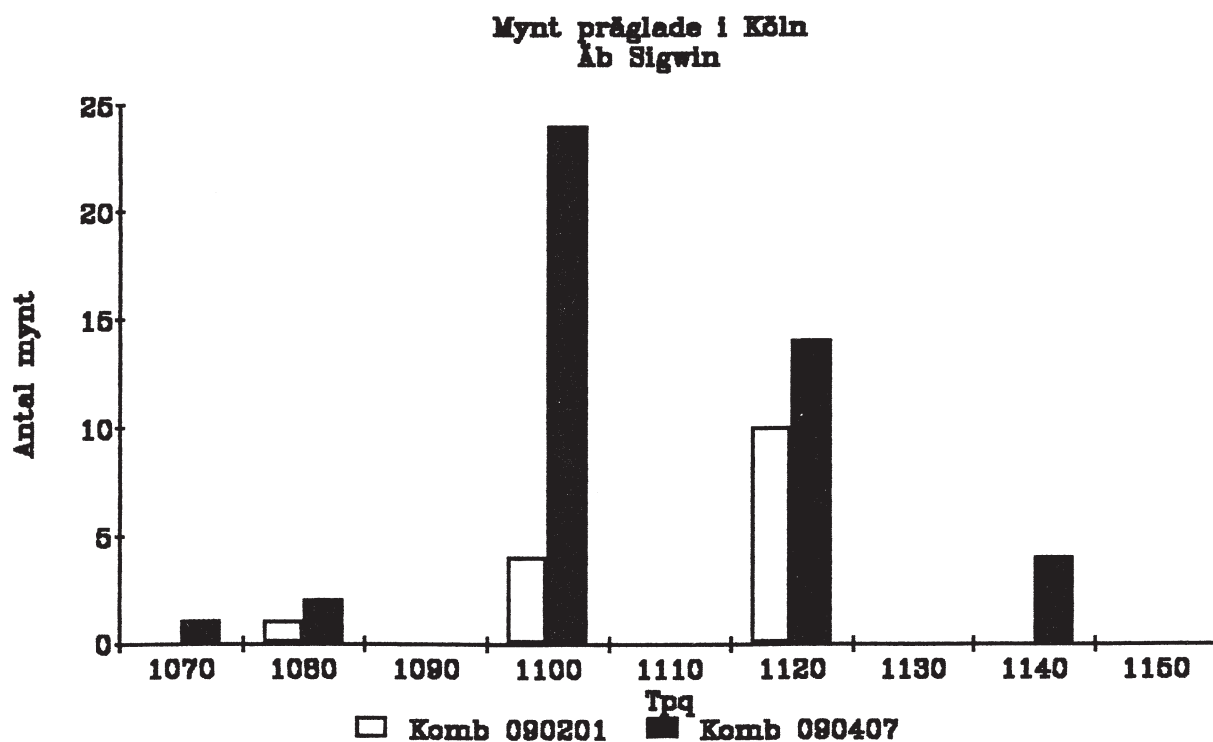

Komb 09 06 00

Tabell 11

Kombinationsnummer

Tpq	090201	* 090206	* 090405	* 090407	* 090606
1060	0	0	0	0	0
1070	0	0	0	1	0
1080	1	0	0	2	0
1090	0	0	0	0	0
1100	4	0	0	24	0
1110	0	0	0	0	0
1120	11	2	2	14	2
1130	0	0	0	0	0
1140	9	0	0	4	0
1150	0	0	0	0	0

FIGUR 10

Kombinationen 09 04 07, bröstbild/mur med bakomliggande byggnad, har registrerats i 24 exemplar. Det tidigaste fyndet har tpq 1079, vilket innebär att det nått Sverige samma år det präglingen börjat. Komb 09 02 01 är den näst vanligaste typen med ett antal på 16 exemplar. Det tidigaste fyndet av detta mynt har tpq 1083 och präglingen av denna typ bör ha startat senare. De två typerna har åsatts följande kronologiska kombinationsnummer: Komb 09 04 07:12 och Komb 09 02 01:13.

6.2.10 Äb Hermann III ensam 1089 - 1099.

Ärkebiskopens Hermann III ämbetsstid varade tio år. Under denna präglades två mynttyper, Komb 10 04 07 och 10 05 00, som visas nedan. Antalet funna mynt fördelade på fyndens tpq framgår av tabell 12. Endast tre exemplar har upphittats av Komb 10 05 00 och typen har därför uteslutits eftersom det kan röra sig om en efterprägling.

Komb 10 04 07

Komb 10 05 00

Tabell 12

Kombinationsnummer

Tpq	10 04 07	10 05 00
1090	0	0
1100	108	0
1110	0	0
1120	16	2
1130	1	0
1140	15	1
1150	0	0

Det tidigaste fyndet av Komb 10 04 07 har tpq 1102 och importen var under 1100-talets första decennium betydande och översteg vida importen under Äb Sigwins ämbetstid. Mynttypen får det kronologiska kombinationsnumret Komb 10 04 07:14.

6.2.11 Äb Friedrich I ensam, 1100 - 1131.

Från denna biskops ämbetstid har 16 mynt hittats i Sverige alla av samma typ, Komb 11 04 00. Två av mynten kommer från ett fynd med tpq 1107 och de övriga från ett fynd med tpq 1143. Det kronologiska kombinationsnumret blir Komb 11 04 00:15

7 Resultat

7.1 Mynttyper som uteslutits.

Följande mynttyper har uteslutits eftersom antalet exemplar är för ringa, för att myntorten skall anses säkerställd: Komb 04 03 00, Komb 05 01 03, Komb 05 01 04, Komb 06 01 01, Komb 07 02 01, Komb 09 04 05, Komb 09 04 07, Komb 09 06 00, Komb 09 06 06 och Komb 10 04 05. Antalet uteslutna mynt uppgår till 21.

7.2 Variationen i myntimporten.

Antalet av i Sverige upphittade mynt från den frankiska kejsartiden varierar utefter tidsaxeln. Givetvis beror nedgången mot slutet av perioden på att seden att deponera skatter försvann. Vid bearbetning av materialet har jag kommit till slutsatsen att de kraftiga fluktuationerna i myntimporten fram till slutet av 1000-talet kan ha haft sin grund i de inrikespolitiska förhållandena i Tyskland. Riktigheten av denna hypotes måste prövas genom fortsatt forskning.

7.3 Kronologisk tabell med kommentarer.

I tabell 13 redovisas en sammanställning av den av mig föreslagna kronologin.

Tabell 13

Myntherre	Komb.nummer	Präglingsperiod
Äb Pilgrim/K Konrad II	01 01 01:1a 01 01 02:1b 01 02 04:2 01 01 04:3	1027 - EF* 1027 - EF efter 1030 - EF efter 1030 - EF
K Konrad II	02 01 01:4a 02 01 02:4b	1036 - 1039 1036 - 1039
Äb Hermann II/K Konrad II	03 01 03:5	1036 - EF
Äb Hermann II	04 01 01:6 04 04 00:7	1039 - EF 1050 - EF
Äb Anno/K Heinrich III	05 01 02:8a	1056
Äb Anno	07 04 00:9 07 04 07:10	1056 - EF ca 1070 - EF
Äb Hildolf	08 04 07:11	EF - EF
Äb Sigwin	09 02 01:12 09 04 05:13	1083 - EF efter 1085 - EF
Äb Hermann III	10 04 07:14	1089 - EF
Äb Friedrich I	11 04 00:15	1100 - EF

* EF betecknar att tidpunkten för präglingens upphörande ej kunnat fastställas.

Skiljer sig den ovan angivna kronologin från den, som anges av Hävernicks? Jag skall här endast ange de fall, där skillnader föreligger.

För den myntning, som sker under Äb Pilgrim/Konrad II, anger Hävernicks samma präglingstid. Jag anser mig ha konstaterat att mynttypen med kombinationen bröstbild/kyrka (Komb 01 02 04) börjat präglas först efter 1030. Samma sak är fallet med kombinationen kors/kyrka där text förekommer på kyrkgaveln (Komb 01 01 04).

När det gäller präglingen under Äb Anno har jag, till skillnad från Hävernicks, ansett att Komb 07 04 10 (Häv nr 334, 338-346, 350 a-b, 351-353, 359 a-b, 371 a-b) börjat präglas först fr o m 1070.

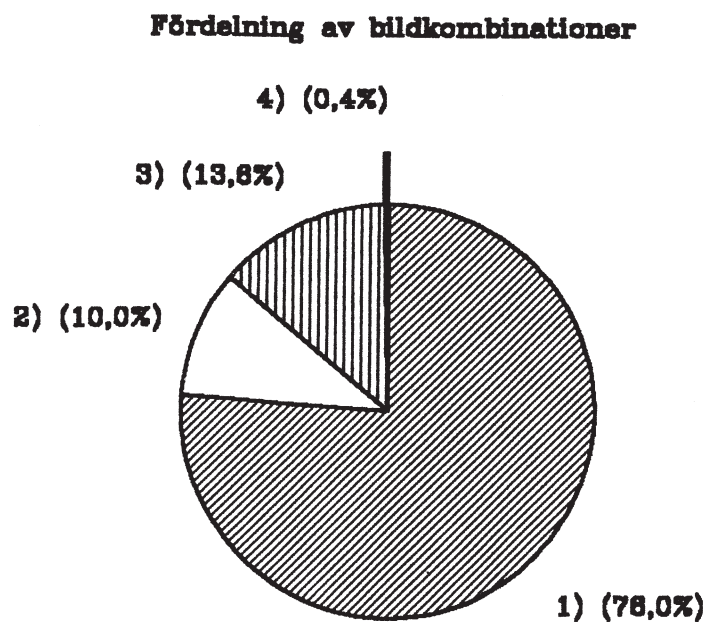
Hävernicks anger som regel hela myntherrens ämbetstid som präglingstid. Jag har vanligtvis varit oförmögen att, ur det material som föreligger, med säkerhet avgöra när präglingen av en viss typ upphört.

7.4 Bildmotiv.

De av mig registrerade mynten har präglats under en period, som omfattar ca 100 år. Trots denna långa tidrymd är antalet bildmotiv begränsat till sex, nämligen kors, kyrka, bröstbild eller huvud, mur och text placerad i mittfält. Valet av myntbilder har uppenbarligen varit starkt traditionsbundet.

I figur 11 visas i ett cirkeldiagram den procentuella fördelningen mellan olika kombinationer av bildmotiv varvid även de typer medtagits, som vid bestämningen av kronologin uteslutits. Procenttalet anges inom parentes och den framförvarande siffran anger bildkombinationen enligt följande:

1)	Kors/Kyrka
2)	Bröst eller huvudbild/Kyrka
3)	Bröstbild/Kyrka
4)	Övriga

FIGUR 11

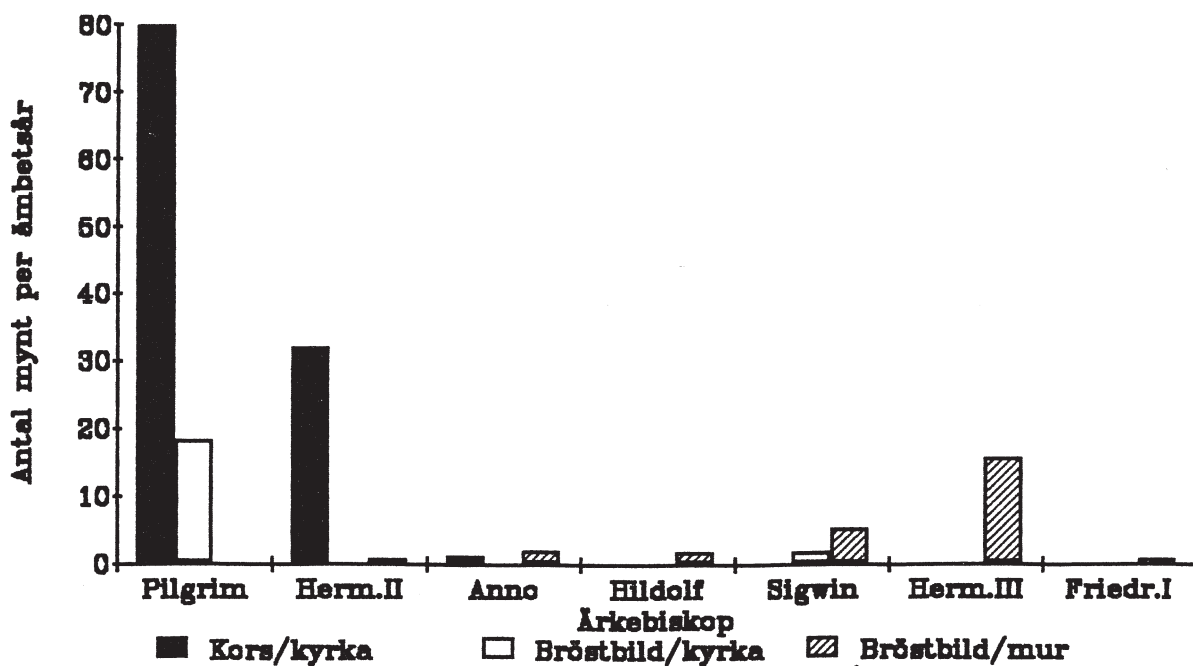
I tabell 14 anges antalet mynt, med olika bildkombinationer, som präglats av respektive myntherre under perioden. Siffrorna inom parentes anger beteckningen i kombinationsnumren. Även här redovisas de typer, som uteslutits vid bestämningen av kronologin.

Tabell 14

	Kors/ Kyrka (01)	Bröst- bild/ Kyrka (02)	Text/ Kyrka (03)	Bröst- bild/ Kyrka (04)	Bröst- bild/ Hand (05)	Bröst bild/ Kors (06)
Äb Pilgrim/K Konrad II	718	164	0	0	0	0
K Konrad II	46	0	0	0	0	0
Äb Hermann II/K Konrad II	349	0	0	0	0	0
Äb Hermann II	257	0	3	12	0	0
Äb Anno/K Heinrich III	18	0	0	0	0	0
Äb Anno/Kg Heinrich IV	1	0	0	0	0	0
Äb Anno	0	1	0	34	0	0
Äb Hildolf	0	0	0	5	0	0
Äb Sigwin	0	15	0	47	0	4
Äb Hermann III	0	0	0	140	3	0
Äb Friedrich I	0	0	0	16	0	0

I figur 12 redovisas i histogramform de olika bildkombinationer, som präglats under de olika ärkebiskoparnas ämbets tid. De av mig registrerade mynten anges i antal mynt per år under respektive ärkebiskops ämbets tid. Uteslutna mynt redovisas ej i histogrammet.

Bildmotiv under olika ärkebiskopar
Medeltal mynt per ämbetsår

Figur 12

Kombinationen kors/kyrka dominerar och präglas fram t o m Äb Anno (1056 - 1075). Den närmast vanligaste kombinationen, bröstbild/mur, uppträder första gången under Äb Hermann II (1036 - 1056) och präglas fram till Äb Friedrich I:s

ämbetstid (1100 - 1131). Kombinationen bröstbild/kyrka uppträder framför allt under Äb Pilgrim (1027 - 1036) försvinner sedan och dyker upp igen under Äb Sigwins ämbetstid (1079 - 1089). Importen har många gånger kommit i gång mycket snabbt. I flera fall har mynten kommit till Sverige samma år som präglingen startat. Som exempel kan nämnas Komb 01 01 00. Två exemplar av denna mynttyp har hittats i ett fynd med tpq 1027. En och samma mynttyp har som regel haft en mycket lång cirkulationstid. Så har t ex ett mynt av ovan nämnda typ ingått i ett fynd med tpq 1143.

Grundat på förhållandet, att ingen utjämning ägt rum av skattfyndens myntinnehåll, har Brita Malmer dragit slutsatsen att mynten vid ankomsten till t ex Gotland i stort sett legat stilla d v s cirkulationen har varit ringa (Malmer 1983, s. 272). Detta betyder att mynten måste ha cirkulerat under en betydande tidrymd.

8. Sammanfattning

Den frankiska kejsardynastin satt vid makten från 1027 då Konrad II kröntes till kejsare av det tysk-romerska riket tills dess den siste kejsaren av dynastin avled barnlös 1125. Under denna tidsperiod innehades ärkebiskopsämbetet i Köln av sju prelater av vilka Äb Pilgrim (1021 - 1027) var den förste och Äb Friedrich I (1100 - 1131) den siste. Mynt, som präglats i Köln under dessa ärkebiskopars ämbetstid, har registrerats i en databas.

Under perioden 1020 - 1150 varierar importen av Kölnmynt, präglade under den frankiska kejsardynastin, mycket starkt. Jag har antagit att dessa variationer främst haft sin orsak i de politiska förhållandena i Tyskland och Danmark. Investiturstriden i Tyskland och maktkampen mellan Knut den Stores söner efter dennes död är exempel på politiska skeenden, som jag menar har haft avgörande inflytande på handeln. Riktigheten av denna hypotes måste verifieras genom fortsatt forskning.

För att möjliggöra en bearbetning av denna myntmassa, har en förenklad alternativ typologi använts. Enligt denna anges typen med ett sexsiffrigt nummer, uppdelat på tre grupper med två siffror i varje. Den första siffergruppen anger myntherre, den andra anger kombinationen av myntbilder och den tredje anger en eventuell variant. Systemet är m a o kombinatoriskt uppbyggt och respektive typ anges med beteckningen "Komb + nummer". Inom perioden har mynttyperna ordnats kronologiskt och ordningstalet anges i omedelbar anslutning till kombinationsnumret, åtskilt från detta med ett kolon. Det totala antalet registrerade mynt uppgår till 1833 stycken fördelade på 104 skattfynd. Endast mynt som med god säkerhet har präglats i Köln har medtagits vid bearbetningen. Den uppställda kronologin avviker i några fall från den som anges av Hävernicks beträffande vissa typers relativa kronologi. För de flesta typer har jag, i motsats till Hävernicks, bedömt att underlaget ej är tillräckligt för att ange det år när präglingen av en viss typ upphört.

Under den aktuella perioden användes nedanstående fyra olika slags myntbilder, samtliga med religiös symbolisk innebörd:

Kors
Kyrka
Bröst- eller huvudbild
Mur

Bildmotiven förekommer i följande kombinationer (åtsida/frånsida):

Kors/Kyrka
Bröstdbild eller huvud/Kyrka
Bröstdbild/Mur

Bildkombinationen kors/kyrka dominerar starkt och präglas fram t o m ärkebiskop Anno (1056 - 1075). Den närmast vanligaste kombinationen, bröstdbild/mur uppträder för första gången under ärkebiskop Hermann II:s ämbetstid och präglas av samtliga efterföljande ärkebiskopar fram t o m Friedrich I (1100 - 1131). Bildkombinationen bröstdbild/kyrka präglas under ärkebiskop Pilgrim (1027 - 1036). Under de tre efterföljande ärkebiskoparna präglas inga mynt med denna bildkombination men den återkommer under ärkebiskop Sigwins ämbetstid (1079 - 1089).

9 Litteratur

Brönstedt, J., (1962) Vikingarna hemma och i härnad.
Stockholm 1962.

Cooper, J.C., (1983) Symboler. Stockholm 1983.

Corpus Nummorum Saeculorum IX - XI. Stockholm 1975 -.

Dahlby, F., (1977) De heliga tecknens hemlighet. Lund 1977.

Dannenberg H.,(1876 - 1905) Die deutschen Münzen der sächsischen
und fränkischen Kaiserzeit, 1876 - 1905.

Hagendahl, H., (1929) " Roms historia." Bonniers illustrerade
världshistoria, Bd I, Stockholm 1929.

Nordisk Numismatisk Årskrift. Stockholm 1975 -.

Hatz, G.,(1974), Handel und Verkehr zwischen den Deutschen Reich
und Schweden in der Späten Vikingzeit. Lund 1974.

Hornborg, E.,(1962), Världshistorian Bd 2., Stockholm 1962.

Hävernich,W.,(1935), Die Münzen von Köln., Köln 1935.

Lexikon des Mittelalters Bd 5., 1980), München und Zürich
1980.

Malmer,B.,(1962), Mynt och människor. Rabén & Sjögren, Stockholm
1962.

Malmer, B.,(1983)," Hur gutarna använde silvret." Uppsats i Gutar
och vikingar, Stockholm 1983.

Samuelsson, S.,(1929) " Medeltidens historia." Bonniers
illustrerade världshistoria Bd II. Stockholm 1929.

Sear, D.R.,(1974), Roman coins and their values. London 1974

Thålin-Bergman, L.,(1983) " Järn och järnsmide för hemmabruk och avsalu." Uppsats i Gutar och vikingar, Stockholm 1983.

